

Georgië 18 mei-1 juni 2019

KNNV
Planten, cultuur en landschap

Inhoudsopgave

Blz 1	Inhoudsopgave, groepsfoto, fotoverantwoording
Blz 2 - 6	Korte geschiedenis
Blz 7 - 12	Geologie en vegetatie
Blz 13 - 48	Dagverslagen en gedichten
Blz 48	Routeoverzicht
Blz 49 - 51	Waarnemingen Vogels
Blz 52 - 61	Waarnemingen Planten

Vlnr en vbno: Maya Niessen (reisleidster stagiaire), Anke Burgers, Karin Coenen, Marijke Kaaijk, Marijke Helmer, Dorthy Ouwehand, Anita Reitsema, Hermien Okker, Monique Holleman, Ria Gerrits, Tamar Galstyan (plantenspecialiste), Marinus Rintel, Bouke Wouda, Joke Jansen, Pieter de Vlieger, Dick Warringa, Maaïke Vervoort, Gea Warringa, Ton Janssen, Els Löhr, André Beijersbergen (reisleider).

Foto/kaart verantwoording:

AB = Anke Burgers

AR = Anita Reitsema

BW = Bouke Wouda

DO = Dorthy Ouwehand

EL = Els Löhr

GW = Gea Warringa

HO = Hermien Okker

JJ = Joke Jansen

KC = Karin Coenen

MH = Monique Holleman

MK = Marijke Kaaijk

MR = Marinus Rintel

TJ = Ton Janssen

Dagroutekaartjes: Gea Warringa

Route-overzicht (blz 48), foto voorkant: Anke Burgers

Eindsamenstelling verslag: Anke Burgers

Een korte geschiedenis van Georgië.

In de oudheid bestonden er op het Georgische grondgebied twee koninkrijken : Colchis in het westen en Kartli in het oosten. In Colchis, langs de kust van de Zwarte Zee, vestigden de Grieken een aantal handelsposten, waarvan Poti aan de Zwarte Zee kust het bekendste is geworden. In de Griekse mythologie zochten Jason en de Argonauten in het gebied van Colchis naar het Gulden Vlies, waarbij ook prinses Medea betrokken was.

Kartli (ook wel Iberia genoemd) in het oosten is ontstaan omstreeks de 4de eeuw voor Chr. met als hoofdstad Mtscheta. In dit gebied zou ook de Georgische taal en het Georgische alfabet zijn ontstaan, het Kartoeli, oftewel de taal der Karten.

Het einde van de rijken Colchis en Kartli komt in het jaar 65 voor Chr. : de Romeinen veroveren onder leiding van Pompeius het hele gebied en daarna is het met de zelfstandigheid van Georgië voorlopig voorbij. Na de Romeinen volgen de Byzantijnen, de Arabieren, de Perzen en de Turken. Dat het Georgische volk zich toch weet te handhaven, is te danken aan sterke verbondenheid door de taal en (later) door het Georgisch-orthodoxe geloof. De naam Georgië is afgeleid van het Griekse woord georgios, dat boer betekent.

De Kaukasus-gebieden in de Romeinse tijd.

De bekering tot het christendom zou hebben plaatsgevonden vanuit Mtscheta, waarheen in de 4de eeuw het meisje Nino was gevlucht. Na de genezing van een ziek kind door Nino raakten de toenmalige koning Mirian en zijn vrouw koningin Nana zo onder de indruk van de kracht van het

christendom, dat zij zichzelf bekeerden en de bevolking massaal lieten dopen in de bij Mtscheta stromende rivier Aragvi. Daarmee wordt Georgië na Armenië de tweede natie in de wereld die overgaat tot het christendom. De kerk in Georgië verwerft een autonome status en kan uitgroeien tot een nationale Georgische kerk. De bisschop zetelt in Mtscheta en heet voortaan katholikos. In de 6de eeuw verliest Mtscheta echter zijn hoofdstad-functie aan Tblisi, dat de politiek en economisch gezien de belangrijkste stad van Georgië wordt.

De samenvloeiing van de Mtkvari en de Aragvi bij Mtscheta.

Vanaf de 7de eeuw wordt Tblisi bezet door de Arabieren, maar in het door Byzantium beheerste westelijke deel van Georgië blijft ruimte voor het Georgische geloof bestaan en krijgt het te maken met een sterke byzantijnse beïnvloeding.

In de 9de eeuw slaagt de christelijke familie Bagrationi erin, om een zelfstandig koninkrijk te vestigen in het oostelijke deel van Georgië. Een eeuw later lukt het om ook het westelijke deel van Georgië te

bezetten en dan roept in 1008 koning Bagrat III het verenigde koninkrijk Georgië uit, met als hoofdstad Koetaisi in west Georgië. In de 12de eeuw wordt Georgië aanzienlijk groter en omvat dan Armenië, Azerbeidzjan en delen van oostelijk Turkije. Koning David de Bouwer roept Tblisi tot hoofdstad uit en er breekt een relatief welvarende tijd aan voor Georgië. Een groot aantal kerken en kloosters wordt gebouwd.

De stad Tblisi met de vesting Narikala.

Zijn opvolgster, koningin Tamara (of Tamar) , stimuleert nadrukkelijk de Georgische cultuur en laat bijvoorbeeld een heldendicht door Sjota Roestaveli schrijven: dit nationale epos kent nu elke Georgiër en de belangrijkste straat in Tblisi is naar hem genoemd.

Na het overlijden van Tamara is de bloeitijd van Georgië voorbij : invallen van de Mongolen, een pestepidemie en de inval van Timoer Lenk (1386) veroorzaken een neergang, waarna buitenlandse mogendheden hun kans waarnemen. Het oosten komt in Perzische invloedsferen, het westen in Turkse. Vanaf nu is Georgië geheel afgesneden van de Europese ontwikkelingen en pas in de 19de eeuw wordt het contact hersteld via de Russische overheersers.

De bevolking neemt in deze periode, door emigratie, strafexpedities en slavenhandel, drastisch af. Contacten met de orthodox-christlijke Russen worden langzaamaan intensiever.

Wanneer in de 18de eeuw het Perzische Rijk uiteenvalt en oost Georgië zelfstandig wordt, roept Erekli II (een telg uit het huis Bagriatoni) zich tot koning uit en vraagt de Russen om bescherming. In 1783 tekenen Georgië en Rusland een verdrag hiervoor : het verdrag van Georgiejevsk. Het heeft echter weinig praktische betekenis: in 1795 wordt Tblisi door de Perzen ingenomen en worden de inwoners gedeporteerd.

In 1800 annexeert Rusland simpelweg het kleine koninkrijk en begint dan de macht van zowel Turkije als Perzië terug te dringen. In 1878 is eindelijk heel Georgië in Russische handen en begint de

russificering. De Georgisch-orthodoxe kerk wordt onderdeel van de Russisch-orthodoxe kerk, de diensten moeten voortaan in het Russisch plaatsvinden en vele oude Georgische fresco's in de kerken worden witgepleisterd. Ook de adel wordt geleidelijk vervangen door Russische aristocratie; het onderwijs wordt helemaal Russisch.

Veel Georgisch studenten gaan naar opleidingen in Moskou en komen daar voor het eerst sinds lange tijd weer in aanraking met "westerse" ideeën, bv. nationalisme. Dit inspireert tot een wederopleving van de eigen Georgische folklore, dans, muziek, en taal. De geestelijke leider van deze nationalistische stroming is Ilja Tsjavtsjavadze, die wordt vermoord in 1907.

Een andere stroming in deze periode zijn de sociaal-democraten, die ook inzetten op nationale onafhankelijkheid. Hieruit volgen regelmatig opstanden tegen het Russische gezag, maar die worden even snel weer door kozakken, trouw aan de Russische tsaar, neergeslagen.

Gedurende de eerste wereldoorlog ligt Georgië in de frontlinie tussen Rusland en Turkije en stort de economie volledig in. In 1917, tijdens de februari-revolutie in Rusland, weet de Georgisch-Orthodoxe kerk haar zelfstandigheid terug te krijgen en kort daarna vormen de Georgiërs, samen met Armeniërs en Azeri's, een zelfstandige federatie met als hoofdstad Tblisi. Maar stabiel is deze samenwerking helaas niet : Turkije probeert opnieuw land te veroveren en Azerbeidzjan saboteert met een pro-Turkse houding, de federatie.

Daarom roepen de Georgiërs op 26 mei 1918 (nationale feestdag !) hun eigen zogenoemde "Mensjewistische Democratische Republiek Georgië" uit.

Maar deze republiek raakt onmiddellijk verzeild in een oorlog met Turkije (om de stad Batoem aan de Zwarte zee, met Armenië (om het grensgebied) en met Azerbeidzjan (eveneens om het grensgebied). Uiteindelijk verliezen de Georgiërs de strijd met Azerbeidzjan, maar ze behouden Batoem en het grensgebied met Armenië. Vanaf 1920 wordt de nieuwe staat Georgië erkend door de meeste westerse landen, zelfs door Rusland.

In 1921 valt het Rode Leger van Rusland wederom Georgië binnen en er wordt een communistisch bewind gevestigd, volgens de plannen van Josef Stalin en Giorgio Ordzjonikidze. Alle grond en bedrijven worden genationaliseerd, alle politieke partijen ontbonden. Veel Georgiërs ontvluchten het land, zij komen vooral in Frankrijk terecht.

In de jaren die volgen zijn de plannen van Josef Stalin de leidraad voor talloze veranderingen in de etnische verhoudingen in het Kaukasus gebied. Stalin probeert de onderlinge verdeeldheid te versterken, zodat hij het geheel beter kan overheersen. Daartoe worden op Georgisch grondgebied (relatief) autonome gebieden geschapen, zoals Abchazië (langs de Zwarte Zee), Zuid-Ossetië en Adzjarië. In 1931 wordt Abchazië weer onderdeel van Georgië en wordt het verhuizen van Georgiërs naar deze provincie bewust gestimuleerd : daardoor worden de Abchaziërs een minderheid in eigen gebied.

Een versnelde industrialisatie en collectivisatie van de landbouw, tegelijk met atheïstische campagnes (sluiting en afbraak van honderden kerken en kloosters) gaat samen met duizenden slachtoffers onder de Georgische bevolking.

In de 2de wereldoorlog moeten Georgiërs aan het front meevechten tegen de Duitsers, maar velen verkiezen te vechten in het Duitse leger, waarschijnlijk met de hoop, daarmee meer zelfstandigheid voor Georgië te creëren. Georgië ondersteunt de Sowjet-Unie onder meer als belangrijkste producent van munitie, terwijl kuuroorden langs de Zwarte Zee worden gebruikt om gewonde soldaten te revalideren.

Na deze oorlog gaan de gedwongen industrialisatie en de repressie verder, tot de dood van Stalin. In 1956 veroordeelt Chroestsjov de persoonsverheerlijking en misdaden van Stalin en daarmee begint niet alleen de destalinisatie (meer ruimte voor andersdenkenden), maar ook een opstand tegen het Russische gezag, die in bloed wordt gesmoord.

Intussen is het streven vanuit Moskou, om alle nationaliteiten in de Sowjet-Unie te veranderen in de voorbeeldige Sowjet-mens. Georgiërs blijven echter zeer trouw aan hun oude tradities, terwijl het welvaartsniveau stijgt boven het Sovjet-gemiddelde, door de hoge en gevarieerde productie van de landbouw : wijn, groenten en fruit. Tevens ontwikkelt zich een enorme schaduw-economie met veel corruptie, die belangrijker wordt dan de officiële economie. In 1972 wordt Edoeard Sjevardnadze aangesteld als verantwoordelijke voor Georgië, om deze corruptie uit te roeien. In het jaar 1985 wordt hij op verzoek van Michael Gorbatsjov minister van buitenlandse zaken van de Sowjet-Unie.

Gorbatsjov kondigt in hetzelfde jaar een nieuwe politiek van glasnost (openheid) en perestrojka (herstructurering) aan, samengaand met decentralisering van de macht. Het gevolg is een verdere opleving van de oppositie in Georgië en de roep om onafhankelijkheid.

Tijdens de demonstraties van 1989 (het jaar van het uiteenvallen van de Sovjet-Unie) grijpen Sovjet-troepen aanvankelijk hard in, maar als het communistische Sovjet-parlement van Georgië zich achter de onafhankelijkheidseisen van de oppositie gaat scharen, slaat de stemming om : in 1990 volgen vrije verkiezingen en in 1991 kiest 98% van de bevolking voor onafhankelijkheid.

De Georgische vlag.

De eerste presidentsverkiezingen worden gewonnen door Gamsachoerdia. Daarna begint op grote schaal de de-russificering van het land : de russische taal verdwijnt van straten en pleinen, monumenten uit de sowjet-tijd worden afgebroken en leegstaande kloosters en kerken worden teruggegeven aan de kerk.

Oude conflicten met niet-Georgische bevolkingsgroepen laaien echter weldra op. Abchaziërs en bewoners van Zuid-Ossetië roepen de hulp in van Rusland en de in deze gebieden wonende Georgiërs slaan massaal op de vlucht.

Door toenemende intolerantie van de regering Gamsachoerdia wordt de oppositie sterker en neemt de chaos in Georgië toe, waardoor in 1991 een burgeroorlog ontstaat en Gamsachoerdia naar het buitenland vlucht. Er ontstaat een zeer chaotisch jaar waarin het niet mogelijk is om veilig over straat te gaan, door elkaar bevechtend militieën. In deze chaos wordt Edoeard Sjevardnadze uit Moskou teruggeroepen, om de chaos te beëindigen en een stabiele regering op te zetten.

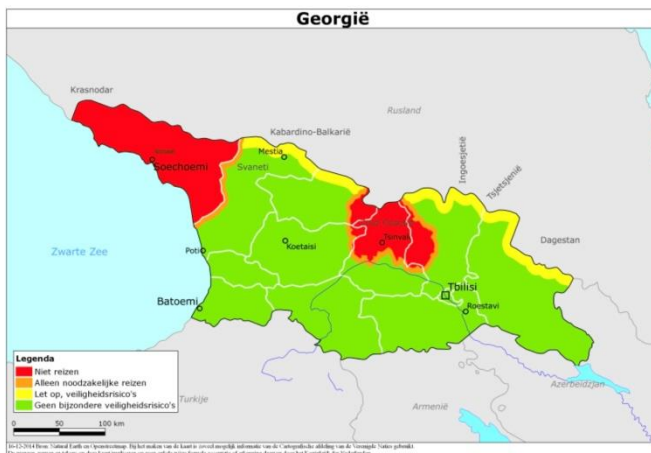
Tussen Abchazië en Georgië breekt vervolgens rond 1993 een oorlog uit, waarbij door Rusland gesteunde separatisten uiteindelijk het Georgische leger een nederlaag toebrengen en daardoor de hoofdstad Soechoemi veroveren. Het gevolg van deze oorlog is 8000 doden en meer dan 250.000 gevluchte Georgiërs, die in Georgië zelf moeten worden opgevangen. Tegelijkertijd ontstaan door een economische blokkade vanuit Rusland grote energietekorten. Pas vanaf 1995 stabiliseert zich de situatie en zoekt het land aansluiting bij de Europese Unie en bij de NAVO, maar in grensgebieden blijven incidenten plaatsvinden, waarbij Rusland een (dubieuze) rol speelt. Georgië zoekt contact met de USA voor training en materiaal, waardoor Rusland nog meer geïrriteerd raakt.

De energiecrisis blijft niettemin voortduren en de corruptie neemt met de jaren weer toe, wat jongeren in een opstandige stemming brengt.

In 2003 vindt weer een uitbarsting plaats wanneer de verkiezingen worden gefraudeerd en de oppositie het parlement bestormt, onder leiding van Michail Saakasjvili: de rozen-revolutie. In 2004 wordt Saakasjvili met grote meerderheid van stemmen tot nieuwe president van Georgië gekozen. Bestrijding van de corruptie en economische groei, gekoppeld aan toetreding tot de NAVO en de Europese Unie, zijn speerpunten in zijn beleid.

Demonstratie in Tbilisi tijdens de Rozenrevolutie.

De omstreden gebieden in Georgië, Abchazië en Zuid-Ossetië.

Op het terrein van de eerste twee doelen wordt grote vooruitgang geboekt, maar voor toetreding tot de NAVO is een duidelijke territoriale eenheid nodig en die kan alleen worden bereikt, als Abchazië en Zuid-Ossetië weer onder gezag van Tbilisi komen. Op dit punt wordt echter weinig vooruitgang geboekt en Saakasjvili verzamelt steeds grotere bevoegdheden om zijn doelen te bereiken : dit leidt tot een autoritair bewind, dat na de oorlog om Zuid-Ossetië (die op 7 augustus 2008 begon met een invasie van

Georgische troepen in Zuid-Ossetië, en op 8 augustus 2008 werd gevolgd door een inval van Rusland in Zuid-Ossetië om de burgers te "beschermen", en die ondanks heftige tegenstand van Georgië door Rusland werd gewonnen) heftig verzet van de oppositie oproept en het aftreden van Saakasjvili in 2013 veroorzaakt. De presidentsverkiezingen in 2013 werden gewonnen door Giorgi Margvelasjvili, en in 2018 door Salome Zoerabisjvili, de eerste vrouw die president van Georgië werd.

01-02-19, André Beijersbergen.

Gebruikte literatuur :

Kvastiani G., Spolanski V., Sternfeldt A. (2018) : "Georgië", Trescher Verlag, Berlin.
 Onwijn K. (2013) : "Georgië en Armenië" , Uitg. Gottmer, Haarlem.

Websites:

- <https://nl.wikipedia.org/wiki/Georgië>
- <https://georgie.startpagina.nl>

Geologie, vegetatie en flora van Georgië.

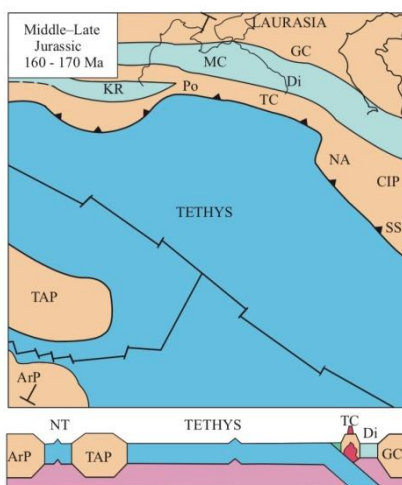
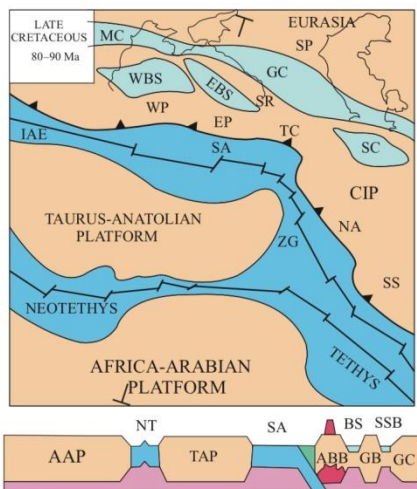
De geologie en dan vooral de bodemsamenstelling en de hoogteverschillen zijn verantwoordelijk voor het grote aantal vegetatiezones dat in Georgië kan worden gevonden. En door dat grote aantal vegetatiezones is de flora buitengewoon rijk en gevarieerd. In het hieronder (sterk samengevatte) verhaal wordt een poging gedaan om iets van die variatie in een begrijpelijk kader te zetten.

Figuur 1 : Naamgeving van de belangrijkste bergketens in het Kaukasus-gebied.

1. De geologie van Georgië.

De geologische geschiedenis van Georgië is grotendeels bepaald door de botsing van twee enorme aardschollen, de Afrikaans-Arabische plaat en de Eurazische plaat. Tot aan het begin van het Cenozoïcum (de geologische periode die begint na de Krijt-periode en voortduurt tot op heden, dus van ca. 66 miljoen jaar geleden tot nu) behoorde de hele regio tot de Tethys oceaan en werden de randen van de twee genoemde platen gevormd door series eilanden, riffen en lagunes. Aan het einde van de Krijtperiode (66 miljoen jaar geleden) vormde het gebied de zuidelijke rand van Eurazische plaat met grote vulkanische activiteit (zie de figuren 2, 3 en 4).

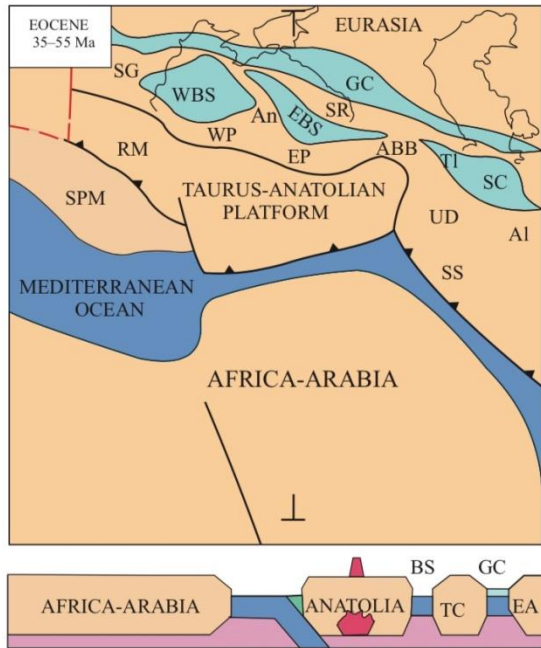
Rechtsboven is de vorm van de latere Kaspische zee ingetekend, midden boven de Zwarte zee.

Belangrijkste afkortingen :
 ARP = African-Arabian schol;
 TAP = Taurus-Anatolian schol;
 GC = Greater Caucasus,
 TC = Transcaucasus

Bruin = landmassa,
 blauw = zee,
 groenig = zeebassins met

afzetting van erosiemateriaal,
 paars = aardmantel.

Figuur 2 en 3.
 De situatie rond de Kaukasus in de Jura- (links) en in de Krijt-periode (rechts).

Figuur 4 : De situatie in het Eoceen, ca. 40 mlj. jaar geleden.

Vanaf het Oligoceen vormden zich een aantal parallele diepe zee-bassins, waarin grote hoeveelheid sedimenten werden afgezet. De uiteindelijke botsing van de twee platen gaf aanleiding tot het ontstaan van de evenwijdige bergketens, zoals die nu aanwezig zijn, en die nog steeds hoger worden (!). De overheersende richting van de ketens (Noordwest - Zuidoost) wordt veroorzaakt door de vorm van de noordrand van de Afrikaans-Arabische plaat, samen met het plateau van Taurus-Anatolië (= Turkije). Tegelijkertijd was er sprake van veel vulkanisme en het opvullen van laagten met ongelooflijk veel erosiemateriaal.

De opvulling van de bassins in het Oligoceen, in het Eoceen en in het Mioceen en vervolgens een sterke opheffing leidde tot een zeer diverse gelaagdheid van de bergketens, waarin fossielen, gipslagen, kolenlagen, en vulkanische afzettingen door elkaar liggen.

De oudste rotsen zijn te vinden in de Svaneti regio (in het noord-westen van Georgië) en dateren uit het Devoon, Carboon en Perm.

Jura in het Khrami-massief en Locki-Karabakh zone, Krijt in de Mestia-Tianeti zone,

Eoceen (o.a. kalkriffen) in de Adjara-Trialeti (Lesser Caucasus) zone, Oligoceen vooral gips, Mioceen met gips en vele andere afzettingen in de Gagra-Diavra zone.

Tenslotte: Georgië heeft (in het Pleistoceen) drie ijstijden gekend.

Voor enig idee over de complexiteit van de ondergrond van Georgië is de geologische kaart van Georgië hierna weergegeven. De bijbehorende index is sterk vereenvoudigd.

Vereenvoudigde legenda:

grijs = alluviaal kwartair: dus recente afzettingen in rivierdalen (in het midden, westen en oosten).

geel = mioceen en plioceen

bruin = eoceen en palaeoceen (grote gebieden in het midden en zuidwesten)

groen = krijt (smalle gebieden in het noorden, meestal kalkrijk !)

lichtblauw en donkerblauw = jura (in het noorden, meestal kalkhoudend !)

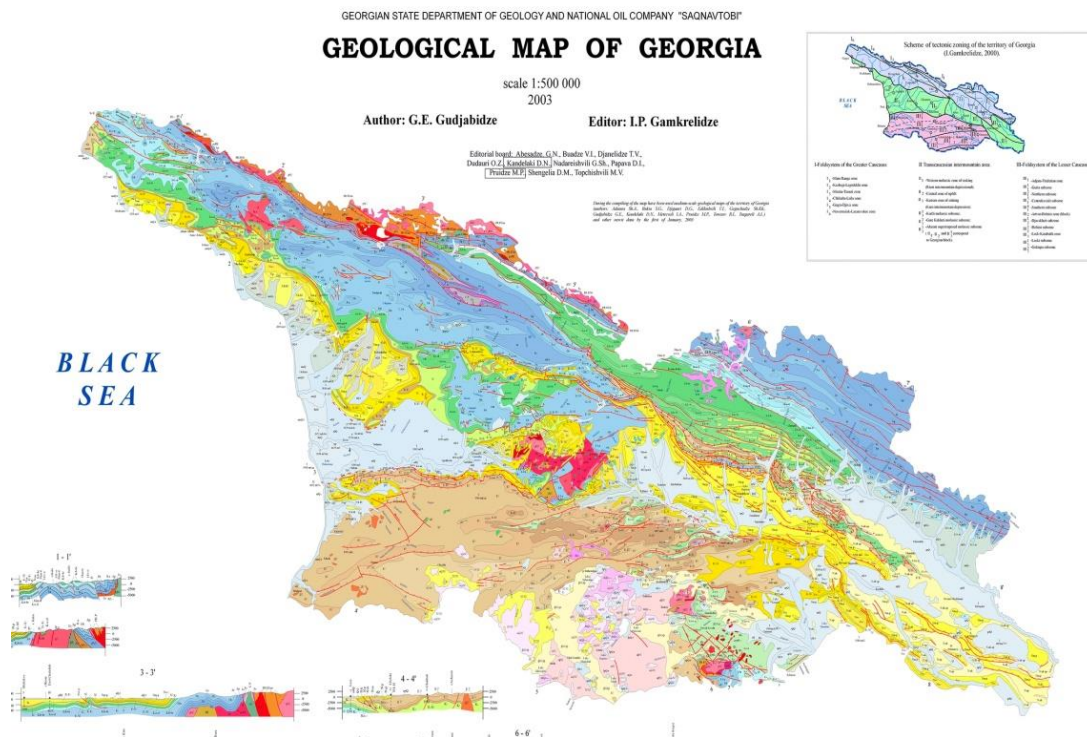
donkerpaars = trias (erg smalle zones in het noorden)

lichtpaars = cenozoicum met vulkanische en mariene afzettingen (groot gebied in het zuiden)

donkerbruin = devoon (in het noordwesten langs de grens)

rood = paleozoicum en vulkanisch gesteente

Figuur 5: De geologische kaart van Georgië.

Voor de helderheid staan hieronder nog weergegeven de belangrijkste namen van de geologische tijdvakken en de periode die ze beslaan (en met de kleuren die meestal gebruikt worden !).

Eon	Era	Periode	Tijd geleden (Ma)
Fanerozoïcum	Mesozoïcum	Trias	jonger
	Paleozoïcum	Perm	252,2 - 298,9
		Carboon	298,9 - 358,9
		Devoon	358,9 - 419,2
		Siluur	419,2 - 443,4
		Ordovicium	443,4 - 485,4
	Cambrium	485,4 - 541,0	
Proterozoïcum	Neoproterozoïcum	Ediacarium	ouder

Indeling van het Paleozoïcum volgens de ICS.^[1]

Eon	Era	Periode	Subperiode	Tijd geleden (Ma)	
Fanerozoïcum	Cenozoïcum	Paleogeen	Paleoceen	jonger	
	Mesozoïcum	Krijt	Laat	66,0 – 100,5	
			Vroeg	100,5 – 145,0	
		Jura	Laat	145,0 – 163,5	
			Midden	163,5 – 174,1	
		Trias	Vroeg	174,1 – 201,3	
			Laat	201,3 – ~235	
		Paleozoïcum	Perm	Midden	~235 – 247,2
				Vroeg	247,2 – 252,2
			Lopingien	ouder	

Indeling van het Mesozoïcum volgens de ICS.^[1]

Eon	Eratheem Era	Systeem Periode	Serie Tijdvak	Tijd geleden (Ma)
Fanerozoïcum	Cenozoïcum	Kwartair	Holoceen	0,0117 - heden
			Pleistoceen	2,58 - 0,0117
		Neogeen	Plioceen	5,333 - 2,58
			Mioceen	23,03 - 5,333
		Paleogeen	Oligoceen	33,9 - 23,03
			Eoceen	56,0 - 33,9
			Paleoceen	66,0 - 56,0
	Mesozoïcum	Krijt	Laat	ouder

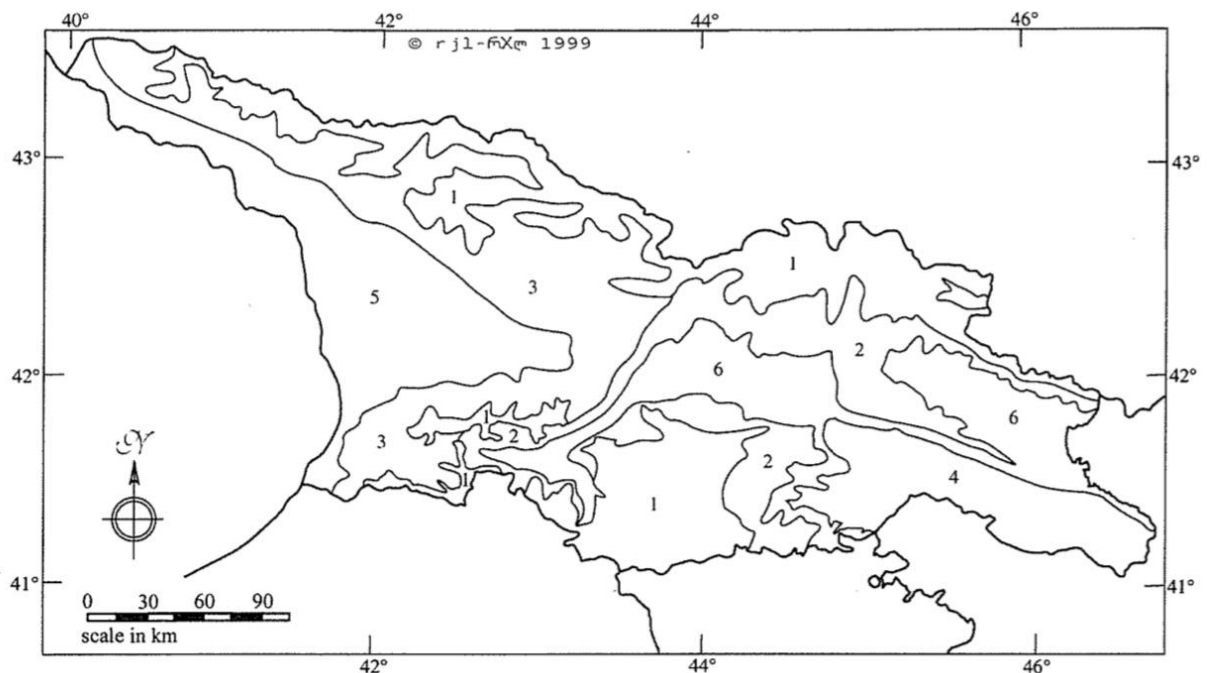
Figuur 6 : De geologische tijdvakken volgens de nieuwste indeling.

2. De vegetatie van Georgië.

De natuurlijke vegetatie in Georgië is al gedurende lange tijd door de invloed van de mens aanzienlijk veranderd. Alexander de Grote, die rond 330 voor Christus door Georgië trok om zijn tocht richting Perzië te kunnen voortzetten, spreekt al over het landbouwvolk van de Georgiërs, met een Grieks woord ("georgos") voor boer.

In een bergachtig land als Georgië varieert het klimaat van strenge winters en koele, korte zomers in het hooggebergte en milde, natte winters en hete, maar vochtige zomers in het centrale laagland, tot bijna steppenachtige condities in het oosten richting Azerbeidzjan.

De belangrijkste natuurlijke landschapsregio's van Georgië zijn te vinden in figuur 7, hieronder.

Figuur 7 : De natuurlijke landschappen van Georgië.

De verdeling van Georgië in twee helften, door de Surami Range, is mooi op het kaartje te zien.

De landschapstypen zijn :

- 1 = alpien en subalpien bos en/of struikgewas
- 2 = bladverliezend loofbos (*Quercus-Carpinus* bos)
- 3 = gemengd bos met een altijd groene onderlaag
- 4 = steppen
- 5 = Colchisch bos (thermofyl loofbos met altijd groene onderlaag)
- 6 = struikgewas en droge bossen gemengd met struikgewas

Westelijk Georgië wordt van nature gedomineerd door thermofyle loofbossen (de "Colchische bossen", nr. 5); een boomlaag bestaat uit de beuk (*Fagus orientalis*), de tamme Kastanje (*Castanea sativa*), de haagbeuk (*Carpinus orientalis*), de linde (*Tilia caucasica*), en de els (*Alnus barbata*). In de struiklaag domineren groenblijvende struiken als *Rhododendron*, *Ilex*, *Buxus* en *Prunus*.

In hoger gelegen gebieden kan de eik domineren, samen met de haagbeuk (nrs. 2 en 3).

Nog hoger wordt de beuk (*Fagus orientalis*) steeds belangrijker, op hoogten van 1000 tot 2200 meter (nrs. 2 en 3).

In de subalpiene zone gaan naaldbomen overheersen (*Pinus sylvestris* ssp. *hamata*) op droge, naar het zuiden gerichte hellingen. Begeleitend zijn meestal verscheidene Esdoorn soorten (*Acer* spec.) en *Quercus petraea*. In vochtiger omstandigheden komen daarbij *Picea orientalis*, berken en essen. (tussen nrs. 1 en 2).

In het noordwesten wordt op grotere hoogte de spar dominant (*Abies nordmanniana* en *Picea orientalis*). (nrs. 1 en 2).

Nog hoger verandert de sub-alpine vegetatie op zuid-hellingen in *Rhododendron* struikgewas, gemengd met berken en talloze interessante en fors uitgroeiende kruidachtige planten zoals Bereklauw-soorten (*Heracleum* spec.), Smeerwortel (*Symphytum asperum*), Bergsla soorten (*Cicerbita* spec.), klokjes (*Campanula* spec.) en vele andere. (nr. 1)

Tenslotte blijven er nog wat kleine plantjes over, aan de sneeuwrens, bijvoorbeeld *Primula*-, *Carex*-, *Saxifraga*-, *Cardamine*- en *Senecio*-soorten.

In de droge gebieden in midden- en oost-Georgië (nr. 6) komt een mengbegroeiing van *Quercus petraea* ssp. *iberica* en de Jeneverbes (*Juniperus communis* ssp. *oblonga*) vaak voor: talrijke kleine droogtesoorten verschijnen dan op de open plaatsen.

Gras-steppen in het oosten van Georgië (nr. 4) zijn steeds veroorzaakt door de mens : oorspronkelijk waren ze bebost. Er staan vele soorten grassen, gemengd met bv. wilde tulpen, Irissen, *Onobrychis*-soorten en *Phlomis*-soorten.

3. De flora van Georgië.

Ondanks de betrekkelijk bescheiden omvang, heeft Georgië een zeer rijke flora. Het omvat immers gebieden met de hoogste bergen van Europa, naast een subtropische kustzone, en het ligt op de scheidingslijn van de gemengde bossen van Europa en de hete steppen van Iran en Irak.

In Georgië worden twee biogeografische gebieden onderscheiden: het **Colchische district** dat het grootste deel van westelijk Georgië omvat, en het **Kaukasus district**, dat in noordelijk én zuidelijk in Georgië ligt en gebieden omvat die hoger zijn dan 2000 meter.

In het Colchische district is het klimaat vochtig en mild, met vele relictten uit het tertiair zoals *Prunus laurocerasus*, *Ilex aquifolium* en *Rhododendron ponticum*.

Het Kaukasus-district heeft een ruw klimaat met meer dan een meter neerslag per jaar.

Er groeien de meest soortenrijke naald- en loofbossen van Eurazië, afhankelijk van de hoogte. Hogerop groeien bv. in het westen op de vochtigste hellingen de opvallend hoge kruiden massaal (bv. Bereklauw-soorten).

De plateaus van de Lesser Kaukasus (de zuidelijke helft van Georgië) bestaan vooral uit boomloos grasland, maar er komen ook wel bossen en echte steppen voor. In het Mtkvari district liggen vooral droge steppen, met vele dominante Armeno-Iraanse soorten.

Ongeveer 21 % van de plantensoorten van Georgië is een endem, een opvallend hoog percentage. Het hoogste percentage binnen Georgië is te vinden in bepaalde berggebieden, die eilanden waren tijdens het Mioceen, toen de zeespiegel veel hoger lag. De omringende gebieden droogden later uit en gingen hun eigen evolutionaire weg, maar de vochtige bergbossen bleven lange tijd onveranderd.

Er zijn ongeveer 4200 soorten vaatplanten in Georgië, met 900 endemen: sommige soorten staan op uitsterven (bv. de koningsvaren, *Osmunda regalis* !), en ongeveer 300 soorten zijn zeldzaam bv. *Ephedra distachya*, *Capparis spinosa*, *Iris iberica*, *Senecio rhombifolius*, *Heracleum sommieri* en *Delphinium caucasicum*.

Opvallend zijn ook de boven de 2000 meter in vochtige weiden voorkomende soorten.

09-05-19, André Beijersbergen

Gebruikte literatuur :

- Adamia S. et al. (2011) "Geology of the Caucasus" in Turkish Journal of Earth Sciences, Vol. 20, 2011, pp. 489 - 544.
- Box E. et al. (2000): "Vegetation and Landscapes of Georgia as a Basis for Landscape Restoration" in Bull. Instit. Environmental Science and Technology, Yokohama National University, Vol. 26 nr. 1, pp. 69 - 102
- Georgia, The Bradt Guide 2018
- Daniel & Ada Rice Foundation (2010): " Plant Expedition to the Republic of Georgia". PCC Chicago & Missouri Botanic Gardens, The Morton Arboretum, New York Bot. Garden and Univ. Minesota Landscape Arboretum.

Websites :

[https://en.wikipedia.org/wiki/Geology_of_Georgia_\(country\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Geology_of_Georgia_(country))

https://en.wikipedia.org/wiki/Caucasus_Mountains

https://www.researchgate.net/publication/309310900_Geological_map_of_Georgia

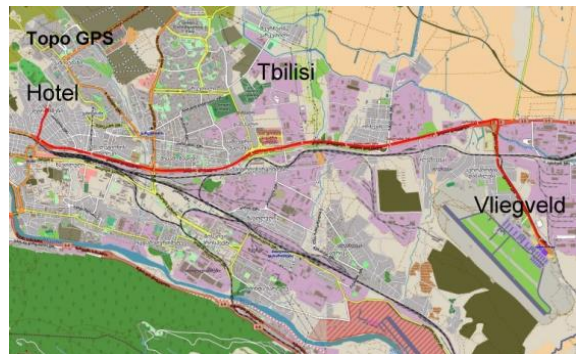
Rhododendron caucasicum (AB)

Dagverslagen

Dag 1, 18 mei, Gea Warringa

Amsterdam - Tbilisi

Tegen half acht in de vroege ochtend van zaterdag, 18 mei verzamelen zich in vertrekhal 3 van de luchthaven Schiphol een groepje mensen bij de balie van Georgian Airways, de luchtvaartmaatschappij van Georgië.

De meesten van hen zijn duidelijk te herkennen als stel KNNV-ers: stevige wandelschoenen aan de voeten en een rugtas over de schouders en als verdere bagage een niet al te grote koffer of reistas. Iedereen is keurig op tijd aanwezig en er volgt tussen de 19 personen direct een hartelijke begroeting met de oude bekenden van voorgaande reizen en een kennismaking met een paar nieuwe gezichten. We kunnen direct inchecken en onze bagage afgeven en nieuw voor ons is een “doe het zelf” paspoort controle, via gezichtsherkenning op een scherm wordt je gezicht vergeleken met de pasfoto in je paspoort. Daarna volgt de gebruikelijke handelingen van de controle van de handbagage.

Het is een lange wandeling naar de gate D 48, waar het toestel al staat te wachten.

Omdat we tevoren zijn ingecheckt, hebben we als groep helemaal achterin het vliegtuig onze gereserveerde stoelen gekregen.

Het is een oud Russisch vliegtuig, de beenruimte is heel erg krap en André, die op de allerlaatste rij zit, moet z'n lange benen zowat dubbel vouwen om op de stoel te kunnen zitten....

Het worden zo 5 lange uren, maar gelukkig mogen we het horloge 2 uur vooruit zetten, dus voor je gevoel gaat het dan wat vlugger, merkt iemand op.

Wanneer we over het gebergte de Karpaten vliegen ontstaat er een enorme turbulentie, het vliegtuig wordt flink heen en weer geschud en het voelt niet zo prettig om zo door elkaar gehusseld te worden. Maar het schijnt helemaal niet gevaarlijk te zijn, gelukkig.

Tegen half 6 plaatselijke tijd landen we veilig op het vliegveld van Tbilisi en we worden daar opgewacht door Jos en Gennadi, eigenaar en medewerker van de reisorganisatie KaukasusPlus reizen.

Onze bus (GW)

Spits in Tbilisi (GW)

Als we buiten komen, staat daar Mamoeka met z'n mooie groene bus en deze kundige chauffeur zal ons gedurende de hele reis door het hele land rijden. Ook maken we kennis met Maya, zij loopt stage als reisbegeleidster bij KaukasusPlus reizen. Samen zorgen ze er voor dat we door de drukke spits van Tbilisi uiteindelijk bij het hotel uitkomen.

In het restaurant zullen we later nog de Armeense biologe Tamara ontmoeten en met zoveel begeleiders en deskundigen zal het een hele klus worden voor “onze” André om met iedereen te overleggen en duidelijkheid te scheppen.

Maar eerst zullen we deze avond voor het eerste kennis maken met de Georgische keuken en met de overdaad aan schalen met voedsel. Er worden diverse verrukkelijkste salades, hapjes en gerechten geserveerd. De hele tafel wordt volgeplaatst met allerlei heerlijkheden waaruit naar eigen wens genomen kan worden.

Gennadi (GW)

André (GW)

We proeven vanavond voor het eerst de *khatsjapoeri*, dat zijn grote kaasflappen gemaakt van een soort pizza deeg, (en zullen deze iedere dag weer voorgeschoteld krijgen). Maar waarom worden er steeds opnieuw gerechten geserveerd, terwijl bijna alle gasten meer dan genoeg gehad hebben? Het is iets wat we niet begrijpen, maar wat tot de Georgische gastvrijheid behoort. We zullen ons er bij iedere maaltijd weer over verbazen.

En als dan de wijn geserveerd wordt, is het tijd om de eerste toast uit te brengen, een Georgische gewoonte om voor alles en iedereen te toosten. Gennadi en Jos wensten ons allemaal een heel goede reis toe, en onze reisleider André voegt daar nog enkele woorden aan toe.

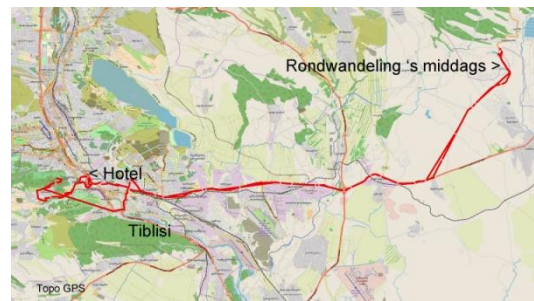
Gaumardjos- we proosten op een fijne en veilige reis in hier Georgië.

En dan voor iedereen : Welterusten ღამე მშვიდობისა! Game mschvidobisa

Dag 2, 19 mei, Karin Coenen - Tbilisi

mo mi

Het was een benauwde nacht, na de douche en het ontbijt reden we om negen uur naar het oude centrum van Tbilisi. We liepen onder begeleiding van ons gidsenteam Tamar, Maya, Jos en André door de straatjes. Tbilisi was vroeger een bosrijk gebied waarin een aantal jagers een vogel had geschoten. Deze konden ze in eerste instantie niet terug vinden maar uiteindelijk vonden ze de vogel half gekookt terug in een warme bron. Tbilisi betekent dus “warm waterbron”. Inmiddels heeft deze stad 1.2 miljoen inwoners waarvan 86% het Georgisch orthodoxe geloof aanhangt en verder komen Joden, Moslims, Katholieken en Russisch orthodoxen voor.

Een beetje vreemd maar wel lekker waren de gekleurde druipkaarsachtige aan elkaar geregen walnootstukjes in staafvorm die we in een klein winkeltje zagen hangen. Typisch aan de oude stad zijn de houten ballustraden van de woningen. Een likje verf zou wonderen doen. We werden gelokt door de zang van een mannenkoor. De zang bleek afkomstig van de Russisch orthodoxe kerk waar we langs liepen. Gelovigen liepen de dienst in en uit. Wij hebben ons beperkt tot het aanschouwen van de kerk en de mensen. Op steenworp afstand lagen andere kleinere kerkjes en het parkje met het borstbeeld van de beroemde actrice Sofiko Chiaureli.

Walnootstrengen (KC)

Moeder Georgië (KC)

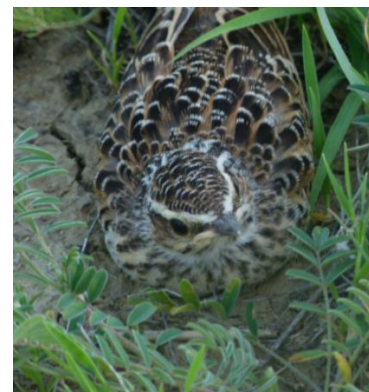

Kunstwerk van roestige staal (KC)

De deuren naar de synagoge stonden open, een uitnodiging om even te gaan kijken. Vanaf de trappen naar de synagoge was het standbeeld van moeder Georgië zichtbaar met in de rechterhand een zwaard en in de linker een kommetje met wijn. De betekenis daarvan is dat iemand die kwaads in de zin heeft met het zwaard wordt bestreden maar wie met goede bedoelingen komt wordt gastvrij onthaald met wijn.

Het was erg warm in de stad en we zijn neergestreken op een terrasje waar de koffie lang op zich liet wachten. Na deze koffiestop wandelden we via een oude brug over de rivier Mtkvari waarvan het water een beste stroming kende. Voor onze komst had het flink geregend en deze rivier doorkruist geheel Georgië. De rivier start vanuit de bergen van Turkije en eindigt in de Kaspische zee. Er was een prachtige van glas voorziene loopbrug net voor de regeringsgebouwen en de kunst in het parkje aan de andere kant van de rivier was erg leuk. Aansluitend vertrokken we richting de televisietoren die hoog boven de stad uittorent. Met haarspeldbochten ging het omhoog en op de helling stond een groot glazen huis, de eigenaar is een oligarch die dit grote huis over de weg had laten bouwen met eigen heliplaats, zwembaden en in de tunnel een eigen afrit naar de woning. Ons doel was de botanische tuin maar de bus kon nergens parkeren en dus werd het een uitkijkpunt over de stad, helaas was het heiig. Op de top bevond zich de televisietoren en een pretpark waar de bevolking vooral naar toe gaat als het in de stad helemaal niet meer te harden is van de warmte. Er staat altijd wel een briesje en de kinderen kunnen tegen betaling in een attractie.

Terug in de bus reden we terug naar Tbilisi-stad om te lunchen in restaurant Astoria. Daar kregen we onder andere brood met een kleurrijke kruidenpasta, salade, frisdrank en een heerlijk gebakken forel. Na die lunch vertrokken we naar een buiten de stad gelegen meertje om planten en vogels te spotten. De grote karekiet liet zich heel goed spotten net als twee jonge piepers die weggedoken in het gras zaten en volledig op hun camouflage rekenden.

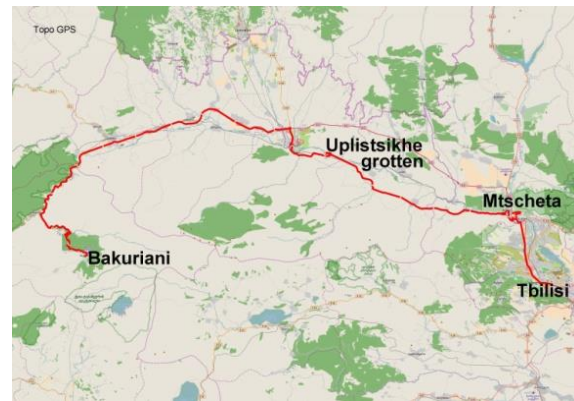
Jonge pieper (KC)

Het blauw parelgras was een dotje om te zien. Distelvlinders vlogen massaal door de weilanden maar werden ook met de bosjes dood gereden door de voorbij racende auto's. In restaurant Astoria werd het diner geserveerd met Georgisch rode en witte wijn. Ineens werd het pikkedonker en jawel even later volgden bliksemflitsen, gedonder en flinke regen. Na aankomst in het hotel werden de onbekende aanwinsten van de dag vanzelfsprekend gedetermineerd.

Dag 3, 20 mei, Marinus Rintel

Tbilisi – Mtskheta -- Gori – Bakuriani

Na het ontbijt reden we eerst naar de Main Street van Tbilisi. Een ritje waar we mee in de ochtendspits raakten. De chauffeur wurmde zich er moedig door heen. We zagen de winkels, het Ballet-gebouw, het operagebouw en het plein van de rozenrevolutie.

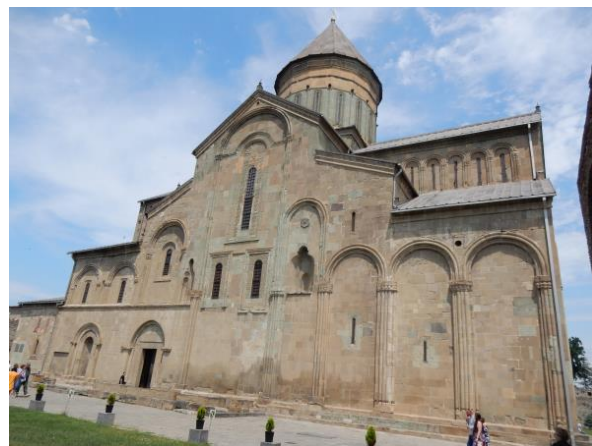

Vervolgens reden we naar de oude hoofdstad Mtskheta om die te bezoeken. De stad heeft twee UNESCO beschermde plaatsen, te weten het klooster [Jvari](#), dat prachtig op een heuvel prijkt, en de kathedraal van [Sveti Tskhoveli](#), waar volgens de overlevering de mantel van Christus ligt begraven. Een mooie kerk, maar zeer toeristisch.

Ook de Jvari-koepelkerk die buiten de stad op een heuveltop ligt was het bezoeken waard. Van daaruit zagen we dat de rivieren die daar samenkomen kleurverschil hebben. De ene stroom drukt de andere terug... mooi gezicht van grote hoogte.

Jvari klooster (AB)

Sveti Tskhoveli kathedraal (AB)

Onderweg er naar toe maakten we een tussenstop waar we onder meer een landschildpad en orchis morio zagen. We vonden er ook een [schedel van de grote grijze wolf](#). Het gebit zag er nog prima uit. Nagelnieuwe tanden, een hoektand gebroken. Ik ga informeren bij Naturalis of er interesse is in het DNA. Nabij Gori bezochten we het grottendorp [Uplistsikhe](#) dat een architectonisch hoogtepunt was met woonwijken, wijnkelders, bakkerijen, een drogisterij en een theater, alles uit de rots gehouwen. Hier trok ook de zijderoute aan voorbij. Niet aan te bevelen bij regen en niet geschikt voor slecht ter been zijnden. Mooie plek waar veel te zien was. Met prachtige uitzichten.

Om verder verval te voorkomen, er was een flinke aardbeving, zijn sommige uitgehouwen kolommen versterkt met betonnen palen. Niet fraai, maar beoogd doel, behoud, bereikt. Ik heb nog een fossiel gevonden op een van de wanden. Op sommige plekken condenseren, oxideren kalk en ijzer. Mooi gezicht. We reden langs het Stalin Museum, etc. Gori goed uitgebreid bezoeken bewaren we voor andere keer.

Versterking met betonnen palen (MR)

Na reden verder naar het zuid-westelijk gelegen Bakuriani, een skioord op 1800 meter waar we drie nachten overnacht hebben. We kwamen pas laat aan. Bleek slecht bereikbaar voor de bus. De groep werd gesplitst, omdat het hotel niet iedereen kon bergen. De dames gingen naar hun andere locatie, een nieuw hotel van dezelfde eigenaar, 2,5 km verderop! Doordat er ook nog allerlei problemen op de dislocatie bleken te zijn zoals wateruitval, waren de dames niet erg gelukkig met de situatie. Netjes gezegd.

We zagen onderweg veel braakliggende grond. De staatsgrond wordt blijkbaar mondjesmaat verpacht. Zagen ook enkele vluchtelingencentra. Met eigen woninkjes voor elk gezin. Zag er redelijk uit. Al liggen de kampen best ver van de voorzieningen. Zelfvoorzienend? En de bewoners hebben net als de Georgiers zelf ook problemen om aan zinvol en betaald werk te komen. Ze verdienen mogelijk wat bij door de verkoop van zelf geteelde groente. Op de markten die we bezochten werd heel diverse handelswaar aangeboden. Wellicht dorpelingen die met hun handel de stad opzoeken.

In de dorpen die we door reden zag je veel mensen op straat lopen of in de tuin zitten. Met een inkomen van rond de 200 dollar is het leven niet riant, net te doen. Sommigen laven zich overmatig met alcohol. We zagen er vandaag eentje naast een vuilcontainer midden op straat liggen. Maar eerder al in de stadsparken van Tbilisi gezien!

Overnachting in Bakuriani

Vandaag was ook verkiezingsuitslag in Georgië. [Sandra Roelofs](#) deed ook mee. Ze moet in een tweede ronde zien te winnen bleek vandaag. Ze wil burgemeester worden in het West-Georgische Zoegdidi. Zijn we op dag zes geweest.

Verstoring

Wat me opviel was dat rundvee en varkens de wegbermen kaal hielden. Ook de velden er om heen. Gevolg: weinig planten aldaar. Op arme grond is de vegetatie meestal rijker. Dat kan je vergeten bij bemesting. Daarvoor moesten we de slecht bereikbare of vergeten plekken opzoeken.

De rivieren voerden soms enorme hoeveelheden sediment af. Waar komt dat vandaan en waar blijft het? Dat kan niet goed zijn. Bij het bezoek aan de ski-piste viel op hoe doodsvast die was. Een kale vlakte waar op de rotsen geskied wordt? Daar was (ook) het sediment, de teeltlaag verwijderd.

Dag 4, 21 mei, Ton Janssen

Bakuriani en omgeving

Nog voor het ontbijt maak ik even een ommetje. Langs het paadje achteruit bij het hotel staan volop de primula's in bloei. Wat een verwelkoming. Vanuit de bosweide komen koeien naar het dorp. Zij weten de juiste weg naar het erf waar zij thuis horen heel goed en blijven voor het hek waar ze thuis horen staan en loeien om aan te geven dat zij gemolken willen worden.

Op het hek bij het hotel zit een mooie man goudvink en op het dak bij de burens zitten gekraagde roodstaarten. De appelboom in volle bloei zoemt van hommels en bijen. Het zullen echter wel kleine appeltjes worden want er is al jaren niet gesnoeid.

Als de bus met een deel van de groep uit het gloednieuwe hotel van een skioord dat ruim 2 kilometer buiten het dorp wordt ontwikkeld arriveert kunnen we gaan ontbijten. Daarna gaan we de omgeving verkennen. Langs de rand van het dorp gaan we naar het bos. Aan de ene kant staan de oude houten huizen met veranda's, veel ook leeg en in verval, aan de andere kant zijn en worden nog spiksplinternieuwe grote appartementenhotels gebouwd. Wat een contrast. De projectontwikkelaars krijgen hier het dorp in hun greep. Toerisme is money.

Jos wijst ons op het geluid van de groene fitis en zwarte mees.

Ook de plantenmensen komen aan hun trekken met zenegroen, kruisbladwalstro, een mooie ereprijs en Anemone caucasica. Langzaam klimmen we over een pad omhoog met zware schoenen van de plakkerige leem. Bij klein hoefblad krijgen we het verhaal dat de naam in het Russisch moeder en stiefmoeder betekent. Houd je je hand onder het blad dan voel je warmte en erboven voelt het koud. Bij een weetje wordt het huidje van een kleine slang gevonden. We denken eerst aan een vervelling maar vleesresten aan het achtereinde wijzen erop dat het een prooi is geweest van een ander dier. Marinus neemt het huidje mee en stuurt een gemaakte foto op. Een paar dagen later horen we dat het een dobbelsteenslang was. Een mooie *Dactylorhiza euxina* wordt door veel mensen op de foto gezet.

Dactylorhiza euxina (AB)

Nu de zon meer doorkomt en het warmer wordt laten zich ook de hagedissen zien. Als we hier boven zijn gekomen hebben we een schitterend uitzicht op het omringende landschap met verder weg besneeuwde bergen. We vinden hier bolletjeskers, heelkruid, Primula ruprechtii, monnikskap en kaukasische eenbes. Jos wijst ons op het geluid van de Turkse boomklever. Langzaam dalen we weer af naar het dorp en vinden de bleke schubwortel, een parasiet op bomen. De waarneming van een roodvoorhoofdkanarie is natuurlijk ook fantastisch.

Bij het dorp gekomen probeert Gea in te burgeren en gaat bij een paar vrouwen op een bankje zitten en tracht een gesprek aan te knopen. Iedereen heeft er lol in, misschien de vriendelijke Georgische vrouwen nog het meest. Maar ook heeft iedereen ondertussen trek in koffie, maar een terrasje is er niet te vinden in het dorp. Uiteindelijk kunnen we terecht in de supermarkt van de Spar waar we niet mochten fotograferen. De bus wordt na de koffie met gebak opgeroepen om ons naar het hotel te brengen waar we de lunch gebruiken.

Na de lunch gaan we de botanische tuin in het dorp bezoeken. Deze is in 1912 in gericht. Er ligt hier veel vulkanisch gesteente. Begrijpelijk want het dorp ligt in een heel oude enorm grote vulkaankrater. Onderweg worden we even opgehouden doordat er een begrafenis is waarvoor veel mensen zijn uitgelopen. De gemeenschapszin toont zich hier.

Bij het hek van de botanische tuin vreezen we even dat het afgesloten is maar gelukkig is dat niet het geval. Een oud Georgisch echtpaar laat zich hier welwillend fotograferen. We horen de Kaukasische

Arnebia pulchra, profetenbloem (AB)

Boer wijst Maya de weg(AB)

bergtijtjaf en er wordt een kruisbek waargenomen. Tal van plantensoorten kunnen we goed bewonderen, smalbladige pioenroos, een bijzondere maagdenpalm, Kaukasisch kartelblad, Kaukasische anemoon, profetenbloem en bij het hek de wollige boterbloem. Iedereen heeft hier kunnen genieten en zo werd het weer een fijne dag. Terug naar het hek misten we de afslag en liepen rechtdoor. Een boer op een trekker waarschuwde Maya en wees ons het goede pad. Waren we doorgelopen dan kwamen we langs een paar honden niet te vertrouwen waren. Maar zo kwam toch alles weer goed. 's Avonds werd er weer de plantenlijst gemaakt voor wie daar zin in had.

Dag 5, 22 mei, Marijke Kaaijk

Bakuriani – Tabatskuri – Bakuriani.

Alle 'loslopende' dames met Maya en de buschauffeur waren in een ander hotel ondergebracht. Het staat te midden van vele andere, sommige nog in aanbouw zijnde, wintersporthotels. In 2022 zullen hier een deel van de olympische winterspelen worden gehouden. De naam van het hotel was met Georgische lettertekens geschreven, dus onleesbaar voor mij. Het laatste stuk weg was al wel een beetje verhard, maar nog vol met gaten.

Na het ontbijt met de rest van de groep vertrokken wij met drie 4-wheel drive busjes. Onder de vele bloeiende appelbomen door richting de bergpas van 2454 meter hoog. Onze chauffeur Vladimir is in deze streek opgegroeid en springt af en toe bij met excursies. Hij spreekt Engels en Frans, dus wij kunnen hem van alles vragen.

Wij zouden onderweg meerdere malen stoppen om plantjes te bekijken en vogels te spotten. Langs de route begonnen de bomen uit te lopen en laag langs de weg stond er veel groot hoefblad en waar het smeltwater naar beneden stroomde bloeiden zelfs vele grote gele dotters. Op de eerste 'stopplek' klauterde iedereen omhoog. Het was een leuk gezicht om hier en daar groepjes gekleurde figuren te zien. Dit gebeurde vaker en de drie busjes reden dan vast en stukje vooruit en pikten ons daar weer op. Heel bijzonder was de vondst van een nestje met de eitjes van een waterpieper. Het werd gevonden omdat de vogel bij onze komst wegvloog en herkend werd. Ook zagen wij meerdere vogels en diverse grootte.

Helling voor plantjes (MK)

Eitjes van waterpieper (MK)

Dothy kreeg haar vinger tussen de deur en wij stopten daarna bij plekken met sneeuw om haar vinger te kunnen koelen.

De weg waarop wij reden is in de achttiende eeuw door de Russen aangelegd. Wij passeren op meerdere plaatsen de pijpleidingen die onder onze weg doorlopen. Deze plekken worden gemarkeerd met gele bordjes. Er is een pijpleiding voor gas en een voor olie, die continu bewaakt worden. De pijpen komen uit Azerbeidzjan en lopen naar Turkije. En deze pijpleidingen zijn zo'n tien jaar geleden door de Engelsen geplaatst. Georgie krijgt nu gas en olie uit een ander land.

Om de bewaakte grenspost te kunnen passeren moesten wij onze passen inleveren. Ons werd op het hart gedrukt om geen foto's van deze mannen en het gebouw te maken, vanwege de bewakingscamera's. Wij liepen wat rond om het wachten te bekorten.

Bordje: pijplijn onder de weg (MK)

Toen wij onze weg vervolgden zagen wij links grote gele en blauwpaarse stukken. Het geel is van de alpengeelster en het paarsblauw van de scilla's. Onze chauffeur was dit nooit eerder opgevallen en ook hij genoot hier nu van.

Een eindje verder werden wij weer gedropt en de busjes reden door naar een plekje om te lunchen. Het begon te miezeren en al snel regende het behoorlijk. De lunch was uitgesteld onder de achterklep van een van de busjes en zo ontstond een droog plekje. Lekker en heel anders dan het bij ons gebruikelijke broodtrommeltje.

De volgende stop was bij het Tabatskurimeer. De busjes werden dwars gezet, zodat het niet inregende en wij het meer met het daarbeneden gelegen dorpje vaag konden zien.

Gagea glacialis, geelster (MK)

Het pad daarnaar toe was te modderig geworden om nog te kunnen rijden, dus wij keerden weer om. Op de hellingen liep een kudde schapen.

De pas was pas 10 dagen geleden weer open gegaan. En Vladimir vertelde dat er heel spoedig meer herders met hun vee naar boven zouden trekken om hier tot oktober met hun gezinnen in tenten te leven. Er komen dan auto's langs waar zij hun producten ruilen voor vers fruit, groenten en andere dingen.

Zeer modderige weg (MK)

Lunch in de regen (MK)

De weg terug was hier en daar behoorlijk in een modderpoel veranderd. En de busjes scharrelden daar geoefend voorzichtig doorheen. Ik vroeg hoe het kwam dat Vladimir ook Frans kon spreken. Zijn vader heeft het olympisch team voor bobsleeën in Frankrijk getraind. En ook hij was mee geweest. Anderen in de bus herinnerden zich nog dat er bij de spelen in Vancouver een deelnemer is omgekomen. Dat was zijn neef uit het dorp. Hij vertelde ook dat velen uit Tbilisi en omgeving in de zomer naar de bergen trekken omdat het hier niet zo heet is, en ook in de winter komen er velen voor de wintersport. Dus de vele lege hotels om het onze heen zijn twee perioden per jaar redelijk gevuld.

Rond half vier waren wij weer terug bij hotel Luneli Ate in Bakuriani. Op de eerste verdieping was een ruimte waar wij gezellig bijeen waren om na te praten. De dames die zich op wilden frissen voor het diner werden weer naar hun hotel op en neer gereden. Daarna hebben wij lekker gegeten en al spoedig konden degenen die terug wilden naar het wintersporthotel weer terug gebracht worden.

SCILLA

Dorothy Ouwehand

(Tskhratskaros, Georgië, 22 mei 2019)

hé, dondersteen

jij kleine blauwe kruimel

ik zie je wel

je was verstopt

je soesde wat

je rilde onder witte deken

en wachtte, wachtte maar

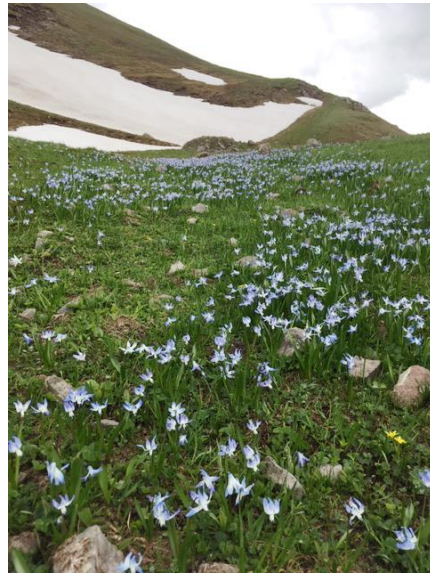
tot eindelijk de zon te sterk

de wind je vriend....

en kijk, daar ben je dan

maar niet alleen, oh nee

je bent er in 10.000-voud

(DO)

men zei me dat je zeldzaam bent

niets van gemerkt

je kleurt de hele helling blauw

wappert koket in weer en wind

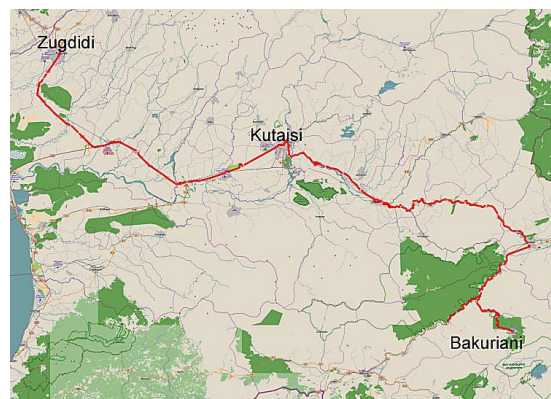
tot onverwachte vreugde van

ONS ALLEMAAL!

Dag 6, 23 mei, Anke Burgers

Bakuriani – Kutaisi- Zugdidi

’s Nachts blijkt in het “vrouwenklooster” de watertoevoer afgesloten te zijn, zodat de WC niet doorgetrokken kan worden. En ’s ochtends wordt dat wassen met flesjeswater. Pas kort voor vertrek is er weer water. We horen dan dat ze ’s nachts bezig zijn geweest met de waterleiding. In dit skioord is veel nieuwbouw en af en toe moet er aan de waterleiding gewerkt worden. Dat gebeurt dan ’s nachts, blijkbaar zonder iemand te waarschuwen.

Ondanks alle waterperikelen kunnen we, redelijk schoon, rond 9.00 uur met z’n allen richting Zugdidi vertrekken. Inmiddels is de zon verdwenen. Het is bewolkt en het regent.

Even voorbij Borjomi stoppen we voor een wandeling naar het Groene klooster uit de negende eeuw. André vertelt ons over de rode rotsen die in de omgeving te vinden moeten zijn: veroveraars zouden

de oorspronkelijke bewoners hebben gedood en het bloed dat in het water terecht is gekomen zou de oorzaak zijn van de rode kleur van de rotsen.

We lopen (inmiddels is het droog) langs diverse kruisen in zo'n 20 minuten over een mooi bospad naar de ommuring waarbinnen een gerestaureerd kerkje en een kapel te vinden zijn. Ook staat er een groot kruis met onderaan een doodskop uitgebeiteld. In het kapelletje vinden we in een vitrinekast zelfs een rij echte schedels.

Naast het kerkje is een winkeltje en daar ontmoetten wij een van de monniken. De monniken (er zouden er nog maar vijf zijn) wonen buiten de ommuring achter schuttingen in kleine huisjes.

Groene klooster(AB)

Schedels in kapelletje (AB)

Daarna rijden wij verder, terug naar Borjomi. We hebben wat oponthoud omdat er op de weg stenen gevallen zijn, waardoor het verkeer geblokkeerd is.

In Borjomi willen we graag de bronnen zien waar water voor de productie van het beroemde mineraalwater wordt gewonnen. Het mineraalwater werd in de oud Russische tijd geroemd vanwege de heilzame werking op de gezondheid. Het was toen "goud" waard. Toen de vriendschap met Rusland voorbij was werd door de Russen het verhaal verspreid dat het water verontreinigd was. De hele productie stortte toen in.

Omdat de bus niet dichtbij kan komen lopen wij een stuk door een straat met talloze winkeltjes en veel luxe mooie gebouwen. Als we bij de ingang aan komen blijkt dat we te weinig tijd over hebben om er nog in te gaan. Dus maar terug naar de bus.

Modern hotel in Borjomi (AB)

Kinchali eten zoals het moet (AB)

Inmiddels is het lunchtijd. Lekker groentensoep, de bekende tomatensalade, kippensalade, aardappels, zoute kaasplakjes en maisbroodjes. En tot slot een schaal met kinchali. Hermien neemt

een hap op de manier waarop het hoort: vasthouden aan “het steeltje” en dan vanaf de andere kant uitzuigen en opeten. Ikzelf open het deegpakjes eet de inhoud eruit, maar helaas is het zo wel erg zout.

Een uurtje later rijden we verder richting Khashuri. Links en rechts van de weg zijn uitgestrekte witte velden. Het blijken talloze witte margrietjes te zijn. Door het zonnetje dat af en toe door de wolken breekt lichten de velden helder op.

Bij Khashuri verlaten wij de a8 en gaan de a1 westwaarts op. We gaan niet meer over de pas omdat daar de tijd niet meer voor is. We rijden langs een rivier die vol water staat en rijden tussen beboste bergen door. Ook zien we langs de weg veel eenvoudige kraampjes met o.a grote wijnkruiken.

Een WC stop levert nog wat plantjes op.

Periploca graeca (AB)

Stachys iberica (AB)

Bij Zestaponi gaan we de vlakte in. Bij Zestaponi staan nog veel oude verwaarloosde staalfabrieken uit de Russische tijd. Een enkele is inmiddels weer in gebruik genomen. Niet veel verder is een reusachtige energiecentrale.

Op de snelweg komen we af en toe loslopende koeien tegen. Dit zullen we de hele reis nog vaak meemaken. Koeien lopen overal los. Ze weten ze zelf wel waar ze 's avonds moeten zijn om gemolken te worden.

Rond 17.00 uur rijden we Kutaisi binnen. Grote verwaarloosde woonblokken langs de weg. Kleine eenvoudige winkeltjes, derde wereldtype. Her en der goed onderhouden moderne gebouwen.

Nieuwe parlamentsgebouw (AB)

Op deze dag stond de Bagrati-kathedraal nog op het programma, maar dat gaat niet meer lukken.

Die houden we op de terugweg te goed.

We zien nog wel een glimp van het nieuwe parlamentsgebouw (“als een beschermende mantel van Maria”) dat Saakasjvili had laten bouwen, om daarmee decentralisatie te bevorderen in Georgië. De nieuwe regering heeft het helaas niet meer in gebruik. Iets verderop zien we het moderne vliegveld. Ook een product uit de Saakasjvili. Het vliegveld is wel goed in gebruik.

Via de oude weg rijden we verder naar Zugdidi. De nieuwe snelweg ligt iets verderop, maar daar is pas één richting van klaar. Die zullen we de terugweg nemen.

Uiteindelijk arriveren we bij ons hotel dat midden in de stad is gelegen. We kunnen lopend naar ons restaurant waar we weer een van allerlei hapjes royaal voorziene tafel krijgen.

Dag 7, 24 mei, Hermien Okker

Zugdidi-Mestia

Vandaag start (om 6.30 uur!) een deel van de groep nog voor het ontbijt met een wandeling door het park rond het Paleis van Dadiani. We hebben gisteren van Maya een verhaal gehoord met vele moeilijk te onthouden namen, maar duidelijk is dat het paleis van een prinses was in de 19e eeuw, die getrouwd was met een Engelsman. Vandaar de Engelse Neogotische stijl van het paleis.

We lopen ernaar toe via de brede boulevard en komen in de vroege ochtendzon in een bijna verlaten park met alleen een paar joggers die van allerlei oefeningen doen. Vijf honden lopen met ons mee en die vechten geregeld onderling onder veel geblaf en gebijt. Via een paar straten met Russische flatgebouwen die er niet erg aantrekkelijk uitzien ondanks mooi inleg mozaïek aan de buitenkant, komen we op de markt, die nu wordt opgebouwd. Er is van alles te koop: van allerlei soorten bonen bij de groente stalletjes, asbestkoord bij het gereedschap, boeken, kaas en levende kippen, duiven en biggen. We zijn precies op tijd terug voor het ontbijt (8 uur) dat op de bovenste verdieping van ons hotel wordt geserveerd. Vandaar is er een mooi uitzicht over de stad.

Het programma wordt gewijzigd omdat blijkt dat het paleis pas om 10 uur open gaat voor een rondleiding en we al om 9 uur op stap willen gaan. We rijden dus meteen met de bus naar de stuwdam van Enguri en lopen er een stukje langs. Het water staat laag en de weg loopt er hoog

Rhododendron luteum, gele azalea (HO)

Metallic blauw gekleurde kever (HO)

langs. We zien wat leuke planten, o.a. de paarse aspergeorchis, maar het meest spectaculair vind ik een grote metallic blauw gekleurde kever. Na een korte stop bij een waterval, stoppen we weer voor koffie/thee/limonade/ijs. Daar vlakbij is een houtzagerij waar heel erg veel rook uit komt! We zien vandaag voor het eerst de gele azalea bloeien. In de komende dagen zullen we hem nog veel mooier zien. We rijden verder naar onze lunch en zijn blij met een plek in de schaduw. Langs ons restaurant lopen twee mannen van het Georgisch bevrijdingsfront, te herkennen aan een T-shirt met een plat brood erop waarvan 20% rood gekleurd is omdat dat het deel van Georgië is dat door Rusland bezet wordt gehouden. Hun tocht is 1400 km lang! Dan volgt een orchideeën-stop met o.a. wantsenorchis, aangebrande orchis en hun hybride en een mooie bremraap in een prachtig weilje met ook veel margrietten en vleugeltjesbloem. Er volgt nog een foto-stop met een prachtig uitzicht op besneeuwde

Orchis ustulata, aangebrande orchis (HO)

Orobranche minor, klavervreter (HO)

bergen, nog een mooi weitje en een stop met uitzicht op wachttorens en dan arriveren we bij ons hotel in Mestia. Ook hier blijkt dat we niet allemaal in één hotel kunnen worden ondergebracht, dus een deel van de groep gaat naar een in de buurt gelegen huis met kamers. Ook daar blijken er niet genoeg kamers te zijn, zodat nog een huis dat daar tegenover ligt, kamers moet bieden. We eten gezamenlijk in het hotel.

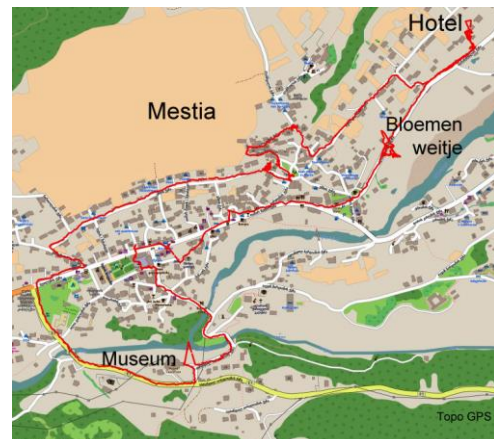
Het was een mooie, warme dag, waarin we veel gezien hebben en met voor mij als plantaardig hoogtepunt de gele azalea en de witte rhododendron!

Dag 8, 25 mei, Joke Jansen

Mestia

Het heeft de hele nacht geregend, maar gelukkig is het tegen de ochtend droog geworden, maar wel koud.

Ik kijk uit mijn raam en zie een boer langslopen met een koe aan een touw op weg naar een weitje. Een hond blaft naar hen en de koe loeit terug. Lekker buiten!!!

We krijgen een heerlijk ontbijt met brinta en een gebakken ei. Helaas zijn er niet genoeg stoelen, dus moet een aantal van ons op een sofa aan de tafel plaatsnemen. Het plafond is laag en iedereen praat en dat geeft een herrie van jewelste. Het keuzemenu van vandaag brengt ook wel wat teweeg. Om 9.00 uur splitst de groep zich in tweeën. Een deel gaat met auto's naar de skilift en van daaruit de bergen in. De andere helft loopt naar Mestia, brengt een bezoek aan het uiterst moderne Svaneti museum met prachtige gebruiksvoorwerpen (die stammen van voor Christus), drinken koffie en gaan dan weer terug om te lunchen.

In Mestia wordt vandaag de onafhankelijkheidsdag van 1918 gevierd. Het is een nationale feestdag in Georgie. Er is muziek en een soort braderie in het centrum.

Drieluik in Svaneti museum (JJ)

Uitzicht op Mestia vanuit museumtrans (JJ)

Na de lunch gaat een groep Mestia bekijken en brengt een bezoek aan een wachttoren. De Svan bouwden in de 12e eeuw torens naast hun huis om zich te beschermen tegen vijandige groepen.

Verdedigingstoren in Mestia (JJ)

Deze torens bestaan uit 3 verdiepingen. Ze werden gebruikt als woonhuizen, pakhuizen en ter verdediging. De torens worden nu niet meer gebruikt. Velen zijn bouwvallig door gebrek aan onderhoud.

Ze staan wel op de UNESCO'S werelderfgoedlijst. Een andere groep rijdt een stuk met een jeep met de bedoeling om naar de Chalaadi gletsjer te lopen. Helaas regent het zo hard dat niet iedereen dit aandurft.

Nog een aantal trekt een eigen plan.

Na het avondeten gaat een aantal van ons de film 'Dede'(moeder) bekijken. Het is een bekroonde film over het leven in Ushguli.

Morgen vertrekken wij naar Ushguli op 2200 meter met terreinwagens. Alleen handbagage mag mee naar deze bestemming. Onze koffer blijft gewoon in Mestia.

Dag 9, 26 mei, Bouke Wouda
Naar Ushguli.

Wiens rugzak het benodigde voor twee nachten Ushguli niet aankon, mocht wat in een vuilniszak doen, want de koffers zouden in Mestia blijven. De inmiddels traditionele verandering van inzichten leidde vanmorgen nog tot wat extra gesjouw, maar aan zoiets zijn we nu wel gewend. "It's simply a part of the culture," meende Tamar.

Het ontbreken van rolkoffers hoefden we 's middags in Ushguli trouwens niet te betreuren met een plaveisel van modder en mest, smeugig gehouden door buitjes. De schoenen zouden uitgaan bij de voordeur, niet alleen om ons er thuis te voelen.

Maar eerst erheen. “Morgen hebben we een route van 46 kilometer”, had Jos gezegd, “maar dat kan wel 4 uur rijtijd vergen.´ Lunchpakketten gaan mee voor een van de bloemenstops. De snelheid op de goede betonweg verder het dal in lijkt de voorspelling van Jos vooreerst te logenstraffen. Aan de overkant glijden wat verspreide nederzettingen met woontorens voorbij, zo te zien authentieker dan in Mestia. Ook daar zijn delen in honderd of vijfhonderd jaar nauwelijks veranderd, maar het centrum is tamelijk eigentijds. Het gebied waar we heengaan wordt aangeprezen om die authenticiteit. Hopelijk niet meer in alle opzichten, want dat het hier vroeger verre van idyllisch kon toegaan, toonde gisteravond de film ‘Dede’, met prachtige, maar ook meedogenloze beelden van een gesloten bergwereld waar eer en wraak een liefde te sterk waren. Gelukkig was er ook het muziekefest, waar bands en zangers de Georgische muziek een aansprekend eigentijds geluid gaven. Het ontspannen elan van de dansende jongeren werkte aanstekelijk, ook op ons.

Symphytum caucasicum, Kaukasische smeewortel (BW)

De eerste stop is bij de Ughviripas (1923 m), op de nog boomrijke bergrug tussen de dalen van Mestia en Ushguli. Een wat verrommeld terrein bij een gesloten restaurant, iets lager een meertje. “Wat een mooi blauw longkruid,” hoor ik bij het uitstappen. Alle bloemen waren inderdaad helderblauw. Nu ik mijn foto nog eens goed bekijk, neig ik echter naar *Symphytum caucasicum*.

Het meertje ligt idyllisch het landschap te weerspiegelen, maar eromheen ziet het er weinig bloemrijk uit. Hogerop, in de rand van de begroeiing, lokken blauwpaarse bloeiwijzen van *primula auriculata*. De bloemtrosjes, soms bijna een halve bol, worden door de kale stengels boven frisse bladrozetten getild.

Idyllische meertje (BW)

Primula auriculata, aurikel (BW)

Ook is daar het meer kruipende *Sibbaldia parviflora*, dat hier nog veel moet doen om zijn matvormende karakter waar te maken. De gele blaadjes van de bloemen sluiten niet aaneen, maar vormen met de groene ertussen een mooi sterretje. Druppeltjes regen of dauw op het blauwgroene loof maken het plantje nog mooier dan het door zijn bloempjes al is.

Pedicularis condensata, kartelblad (BW)

Een pol heldergroen fijnbladig loof, nog geen knop te zien, maar André herkent *Pedicularis condensata*, een soort van vooral de westelijke Kaukasus. Kartelblad is een van mijn favorieten, daarom ook een foto van een ontluikende bloem, hier vlakbij langs het weggetje naar Tsvirmi, maar op de terugweg. We zijn nog te vroeg om ze in volle statuur te zien. De voornaamste begroeiing wordt echter gevormd door flinke bossen *rhododendron caucasica*. Zo kort nadat het sneeuwdek eraf is, zien ze er vaal en terneergedrukt uit. Elders zullen we al wel een paar witte bloemen zien.

Beneden is toch ook iets ontdekt. Bijna aan de oever van het meertje bloeit één roomkleurige *Dactyloriza romana* ssp. *georgica*, alias *Dactyloriza flavescens*; hij bestaat ook in purper. Zo dicht bij de bruinige drab in het meertje lijkt de blanke bloem extra mooi.

Via haarspeldbochten afdalend zien we tussen de donkere dennen op de bergkam de kerk van Tsvirmi, blinkend van nieuwheid, maar eeuwenoud van vorm. Er zijn veel van zulke nieuwe kerken en kapelletjes. We komen aan de Enguri; Ushguli ligt nog dik 20 km stroomopwaarts. Wegens een bui verhuist een geplande stop bij een woontoren aan de rivier naar de terugweg. Dan houdt het beton op en begint het hotsebotsen.

Khe, qua uitspraak weinig meer dan een keelklank, qua omvang een paar huizen en ruïnes. Middenin enkele graven, een hek met witte duiven op de hoeken en een klein kerkje met een plaatstalen dak. Maar inwendig zijn de gewelven intact, met fresco's uit de 12^e eeuw. Het kerkje zelf is drie eeuwen ouder, net als een icoon die in de hoek staat, maar bijzonderder is een kleinere daarboven uit de 6^e eeuw, een 'eenvoudige tekening' van Maria en de 10-jarige Jezus.

Maria en de 10-jarige Jezus, 6^e eeuw (BW)

Je beseft hier dat ook de ontoegankelijkste gebieden eens bereikt werden door nieuwe ontwikkelingen. Maar de afgelegenheid beschermde de cultuurschatten wel tegen binnenvallende vandalen. Hoog aan de overkant ligt ook een kerkje, dat alleen over een rotspad is te bereiken.

Bij Khe kwamen vroeger de mannen van het Enguridal bijeen als er noodzaak was hun gebied te verdedigen. Daar zijn ze vaak in geslaagd. Het museum in Mestia beschrijft de Svan als een zelfbewust volk dat leefde volgens eigen regels, zonder geschreven wetten, zonder georganiseerd leger, maar zeer strijdvaardig. Op de terugweg zal de hotelbaas van Mestia, vandaag de chauffeur van mijn auto, vragen wat ik van Georgië vind. Wijzend op het bergpanorama beaamt hij mijn 'mooi' met: 'Ja, dit, maar de mensen zijn hard'. Tamar zei vanmorgen: "Zelfs als ze iets goeds vertellen, klinkt hun stem en is hun gelaatsuitdrukking alsof ze boos zijn, ruzie hebben." Waren die blije jongelui gisteravond Svan?

Een dorpje verder drinken we wat in een nieuw gebouwtje, huuskes boven een beek. Een lammergier in de lucht, eerder al een vale gier. Een jonge man te paard komt aan de overkant iets halen; de jas eromheen glijdt bij het opstijgen even weg van een geweerloop. Iets verder een grafmonument met beeltenissen van drie 20-jarige mannen, gestorven in 1942-43, kennelijk als soldaat in het Rode Leger. Dat rekruteerde graag in deze gebieden.

Verder stroomopwaarts slingert de weg bijna recht boven de snelstromende rivier tegen de bergwand aan. Langs de bergwand neerstortend water spoelt over de weg en neemt zo te zien wel eens een stukje mee. In de Russische tijd zijn er rotsen opgeblazen om deze doorgang door de 'duivelskloof' mogelijk te maken, voordien moest men te voet of te paard over de bergen. Voor een betonweg moet hier nog heel wat veranderen. Met welke gevolgen?

We stoppen pas weer als hogerop het dal zich verbreedt en een panorama zichtbaar wordt op de vele woontorens van de 7 dorpjes waaruit Ushguli bestaat. Murkmili is het eerste. De torens staan er min of meer fier overeind ondanks hun zichtbare ouderdom, maar veel huizen zijn ingestort.

Torens en leistenen of plaatstalen daken (BW)

Later horen we de oorzaak: in 1985 werd het getroffen door een lawine, met veel kinderen onder de slachtoffers. De sneeuwmasse ging om de torens heen als om uitstekende rotsen, maar de leistenen huisdaken bezweken. Precies achter het dorpje eindigt een steil dal van meer dan een kilometer hoog dat een ideale glijbaan moet hebben gevormd voor de sneeuw. Plaatstalen daken tonen waar weer gewoond wordt.

We rijden omhoog tot het laatste dorp. Na het nodige zoek en getelefoneer komt de eigenaar van ons nieuwe pension de chauffeurs door de nauwe doolhof van Zhibiani loodsen. Geharrewar bij de inkwartiering nemen we gelaten op. Enkelen komen in het buurhuis waar wat kamertjes zijn getimmerd. Het pension zelf biedt onverwacht veel comfort. In de sfeervolle gemeenschapsruimte eten we onze lunchdozen leeg en daarna kunnen we doen wat we willen.

De meesten bezoeken het museum, dat toont hoe bewoners en vee de hele lange winter één vierkante ruimte deelden. Aan één kant was een houten constructie waarop ca. 8 personen konden liggen boven de koeien; de ossen stonden daarnaast en het kleinvee had hokjes opzij van het bed, waar je in klom over een trap van een uitgeholde boom met dwarsstokken. In het midden een vuurplaats met een plaat leisteen erboven om vonken van de zolder weg te houden waarboven het hooi lag. In de dikke muren wat nissen als berging. Een weefraam voor de eigen kleding, een maalsteen voor het eigen meel. Veel houtsnijwerk als resultaat van de lange winters, vaak met oude motieven zoals zonneraderen. Onze gids was alleen op de dorpschool geweest, Engels had hij van de toeristen geleerd. Zijn grootvader was 115 geworden, geen uitzondering. "Mensen worden hier oud door eenvoudige maar natuurlijke voeding, schone lucht en veel beweging", zei hij. Vroeger kon de bloedwraak echter spelbreker zijn. In tijden van geweld boden de torens veiligheid, maar voor wie als vriend kwam, was de gastvrijheid groot.

Straatjes van Zhibiani (BW)

Museum, trap (BW)

Dat ondervonden wij ook in ons pension. De vriendelijke oude mevrouw Tsiala is al 20 jaar weduwe en heeft een eigen verblijfje op het erf. Zij kwam uit Kutaisi, maar trouwde 50 jaar geleden met een Svan, die hier dorpsdokter werd. Schoonzoon Dato startte het aggregaat als de stroom uitviel en maakte de haard aan als we thuiskwamen, dochter Nanuli bereidde smakelijke maaltijden met veel kaas en andere producten uit de buurt. Zij kreeg een oorkonde van Oxfam voor het bevorderen van gezonde lokale voeding.

Maar eerst zie ik nog het Jgraag-kerkje, Svan voor St. Georg. Zijn cultus had ooit die voor de maan vervangen en werd de belangrijkste van het land dat naar hem heet.

Lamariaklooster (BW)

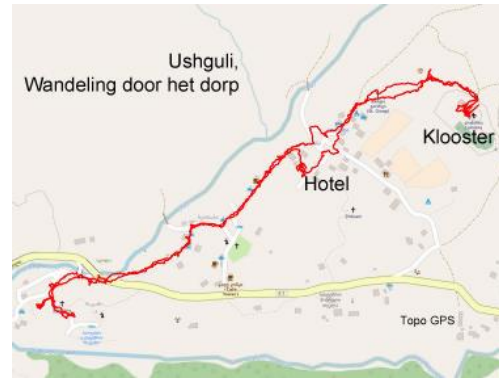
Op een laatste hoogte voor de bergen ligt binnen een ringmuur het Lamariaklooster, genoemd naar de Svan-godin van graan, vee en naaldwerk. Na de kerstening ging haar cultus over in die voor Maria. Er zijn bezoekers in het kerkje, zodat ik de oude fresco's en nieuwe iconen kon bekijken. Na mij sluit de Raspoetin-achtige monnik weer af en loopt op trijpen sloffen terug naar zijn verblijf.

Sloffen, die zou ik vanavond missen. Mijn pad terug wordt gekruist door tevreden varkentjes met lange borstelige haren, opmerkelijk schoon in deze omgeving. Bij thuiskomst blijkt de lange tafel mooi gedekt, het bestek met bloemmotieven op de porseleinen heften zorgvuldig over de borden gekruist. De ronde broodkoeken met aardappel-kaasvulling komen van het fornuis van de oude mevrouw en zijn hier misschien wel het lekkerst. Daarna verwerken we bij het haardvuur het vandaag beleefde of maken plannen voor morgen. Het is 7 km tot de Sjaragletsjer en minder tot de Zagaropas. Die wordt pas later geruimd en daardoor werd Ushguli onze eindbestemming. Zo voelt het hier inderdaad, aan de rand van een bergwereld met sneeuw en ijs. En bloemen? Dat weten we morgen.

Dag 10, 27 mei, Anita Reitsma **Ushguli, Villa Lideo.**

mo mi

Het hoogst gelegen permanent bewoonde bergdorp van Europa (2200m)

Vandaag een dag op de plaats van bestemming.

Tijd om de omgeving te verkennen. Het is mooi helder weer, licht bewolkt, zonnig, de sneeuw op de omringende bergen is goed te zien. Temperatuur 16 gr.

Na een goede nachtrust op prima bedden en (weer) uitgebreid ontbijt, maken we ons op voor een wandeling richting de gletsjer (oostwaards). Goede wandelschoenen aan is wel een must hier, daar de straatjes/paadjes door het dorpje nogal onbegaanbaar zijn vanwege een mengsel van modder, stenen en stront.

Diverse woningen hebben een gat in de gevel waaruit mest naar beneden wordt gekieperd (meestal bijna op de paden)....

Koeien, varkens en kippen zagen we onderweg al regelmatig gewoon rondlopen, hier dus ook.

Varkentjes in de deuropening (AR)

Ushguli met z'n torens (AR)

Ushguli is een klein dorpje dat tegen een heuvel is gebouwd en waar bijna ieder huis een eigen toren heeft. Soms al gebouwd in de 11^e eeuw. Zeer bijzonder, ziet er bijna uit als een sprookje. Helaas zijn nogal wat woningen, mn. de daken, gemoderniseerd. Behoorlijk irritant zijn de vele toeristen die door het dorpje rondbanjeren.... waar het absoluut niet op is toegerust!

Al vlak na het vertrek splitst de groep zich om onduidelijke reden: een deel gaat linksaf een pad richting riviertje, andere deel neemt rechtsaf een pad ook richting het riviertje. Alleen deze groep schuift eerst nog achter Tamar een forse heuvel op, alwaar zij met enthousiaste kreten een enorme bloemenzee omarmd. Wij natuurlijk ook, prachtig wat een weelde.

Een kleine impressie: *Daphne glomerata* (Peperboompje), *Dabra hispida* (Hongerbloempje); *Astragalus* (geel); *Veronica gentavider*; *Dadesorica* (rode orchidee); *Euphorbia glaberrima* (d. rode bloem); *Arnebia pulchra* (Profetenbloem), *Kartelblad* (roze); *Androsace villosa* (Mansschild); *Rhododendron* (wit), *Corydalis* (l. geel), *Potentilla crantzii* (geel), *Aconitum*, *Klein Hoefblad*, *Gentiana aquatica*.....en nog meer (niet alles opgeschreven).

Daphne glomerata (AR)

Euphorbia glaberrima (AR)

Na enige tijd oh's en ah's dalen wij ook af om via een bruggetje over het riviertje om ons aan te sluiten bij de rest van de groep. Ook hier weer veel bloemen (als hier boven). We zijn tot aan de eerste sneeuwbarrière gekomen, welke ons verdere doorgang verspert. We hopen langs de pas ontdooide sneeuwranden nog bijzondere planten aan te treffen. Helaas nog niet veel. O.a ook weer Klein hoefblad en de net ontluikende Petasites alba (wit Hoefblad), ontluikende Euphorbia en een vreemd groen/geel stekelig plantje. In de verte horen wij nog de oeverpieper. Dorthy heeft het planten bekijken even voor gezien gehouden en is op een steen weer een gedicht gaan schrijven. Het schijnt dat Bouke (die wel verder over de sneeuw is gaan lopen) een dode koe op de sneeuw heeft aangetroffen. Hij heeft het oormerknummer genoteerd en later doorgegeven. Terug voor de lunch.

's Middags is een deel van de groep een bezoek aan het klooster gaan brengen en richting pas gaan lopen ev. Ik ben met een groepje stroomafwaards langs het riviertje richting twee andere dorpjes gewandeld. Ook hier weer veel planten gescoord. Niet veel anders dan al boven genoemd, wel meer orchideeën en dotterbloemen. Het eerste dorpje, Davberi?, staat net als Ushguli, vol met torens en is redelijk bewoonbaar en begaanbaar. Weer een sprookje, eigenlijk mooier dan Ushguli: veel minder gemoderniseerd en geen toeristen. Beide dorpen staan op de Wereld erfgoed lijst. Het daarop volgend dorpje, Lakhori?, is echter in zeer slechte staat! Nauwelijks meer bewoonbaar, torens ingestort.... Geen geld om op te knappen. Jammer, jammer....

Op de terugweg langs een opgestapeld muurtje van stenen een aantal hagedissen met een felgroen dek gespot. Ook nog enkele vogels gehoord/gezien: vinken en de zwarte Roodstaart.

Vlak voor Ushguli worden we overvallen door een snel opkomende onweersbui. Door in een cafeetje te vluchten weten we de waterschade te beperken. De straatjes/paden zijn wel nog meer blubber geworden

Hagedis (AR)

Terug in Villa Lideo, waar een brandende open haard ons welkom heet, wachten we op de avondmaaltijd. Na het eten is het weer determineren van alle planten die dag. De zit-eetkamer is bijzonder gezellig te noemen, met vele zitmogelijkheden, waardoor iedereen nog lang blijft zitten.

Tijdens de maaltijd wordt ons verteld dat onze reis naar Lentheki de volgende helaas niet doorgaat. De pas die we over moeten, is vanwege de sneeuw niet eerder dan half juni begaanbaar! E.e.a. betekent ook dat we weer die afschuwelijke weg terug naar Mestia afmoeten. Iedereen baalt behoorlijk. Graag waren we langer in de Kaukasus gebleven, waar de natuur prachtig is en de temperatuur aangenaam.

USHGULI

Dorothy Ouwehand (dal boven Ushguli, 27 mei 2019)

het woeste water
van hier naar daar
maar wáár is dáár?
waar is waar wij
nu tijd'lijk zijn
ver van het dagelijkse leven
met haast en wat er verder
altijd móét.

het hier en nu
dat is het "waar"
met alles wat de berg ons biedt
aan vorm, aan kleur
aan eindeloze vreugde
om wat je hier be-leven kunt:
het WARE leven!

(DO)

Dag 11, 28 mei, Dick en Gea Warringa

Ushguli-Mestia

Volgens het programma zouden we vandaag Ushguli verlaten en verder trekken door het Kaukasisch gebergte en de provincie Svanetië, dan een hogere pas over en doorrijden naar het stadje Lentekhi, om daar 2 nachten te verblijven. Helaas, het kon niet doorgaan, de pas was geblokkeerd door sneeuwvelden. Jammer dat dit door de reisorganisatie niet voorzien was, het zou het letterlijk en figuurlijk hoogtepunt van de reis worden.

Maar ondanks deze teleurstelling vertrekken we vol goede moed deze morgen dan maar weer de lange weg terug naar Mestia, naar hetzelfde hotel waar we 2 dagen eerder ook verbleven.

De vogelaars zijn deze ochtend extra vroeg opgestaan en zij willen “in stilte” vogelen. En dat is voor sommige reisgenoten wel wat moeilijk, dus niet iedereen mag mee. Na een uurtje kijken en luisteren komen ze terug en er zijn een aantal soorten gespot: een beflijster, roodmussen, zwarte roodstaarten, een kleine klapekster, een roodvoorhoofdkanarie en een winterkoning is nog gehoord. Ook zijn ze een gelukkige varken met een aantal biggetjes voorbij gekomen. De groep vogelaars is tevreden met deze waarnemingen.

De achterblijvers, die genieten van een heerlijk ontbijt, worden door de buurvrouw van het kleine huisje aan de overkant uitgenodigd om te kijken hoe het Georgische kaasbrood – Chatsjapoeri- gemaakt wordt. Iedere bakster heeft haar eigen recept. Met gemak wordt van het bolletje deeg - dat 2 x moet rijzen (heel belangrijk!) een platte ronde koek gemaakt en daarop komt een bolletje geraspte kaas. Buurvrouw doet er voor de soepelheid wat aardappelpuree doorheen. Gekookt en

Buurvrouw aan het werk (GW)

gebakken wordt op een eenvoudig hout gestookt fornuis dat een heerlijke warmte verspreidt in de keuken. Voor ons is dat wel heel aangenaam, want in het hotel was het koud. Onder het fornuis staat een hele grote lade op wieltjes dat vol met stookhout zit. Aan de ene kant branden de houtblokken, ernaast liggen de broden te bakken en bovenop staan grote pannen te pruttelen. En wat een lieve mensen wonen hier, zij hebben deze twee dagen voor ons gebakken en gekookt. We nemen afscheid van de beide vrouwen alsof het onze beste vriendinnen zijn.

Gisteren is door een paar reisgenoten het Wildemanskruid in volle bloei gevonden op één van de hellingen in de buurt. Omdat ook de anderen dit graag nog willen zien, wordt het voorstel gedaan dat we gaan lopen naar die locatie, onze bagage zullen we eerst in één van de 4-wheeldrive auto's doen.

Helaas weer verkeerd gecommuniceerd: de wagens zijn er niet en het gerucht gaat, dat één van de chauffeurs de sleutel van zijn auto in z'n broekzak heeft en dat dat kledingstuk nog in Mestia ligt, 40 km terug.....

Maar het past eigenlijk wel bij deze omgeving, de tijd lijkt hier te zijn stil gestaan, niemand heeft hier haast, het gaat zoals het gaat en waarom zouden wij ons dan druk gaan maken over een aantal auto's die niet op tijd zijn....

Dus de organisatie moet maar zien hoe dit nu weer opgelost wordt, en wij gaan wandelen naar de helling waar we het Wildemanskruid (*Pulsatilla vulgaris*) in grote hoeveelheden zullen vinden.

Maar na deze vondsten verlaten we Ushguli, om de terugweg naar de bewoonde wereld te aanvaarden. Verzamelen bij de grote brug, is er afgesproken. Maar... geen 4-wheeldrivers en geen Gennadi.

Pulsatilla vulgaris, wildemanskruid (GW)

Maar geen probleem het wordt wel weer opgelost, dat hebben we deze dagen ook ervaren. We gaan heerlijk wandelen langs de weg naar beneden, er is genoeg te zien. We passeren drie boeren die met één os en één ploeg aan het werk zijn, één man die de os vasthoudt en leidt, een andere man houdt

de ploeg vast en de derde geeft aanwijzingen welke richting de os moet lopen.... We lopen langs het volgende dorpje Murkmeli en zien de verwoestingen die een zware lawine heeft aangericht in 1985. Er waren veel slachtoffers te betreuren. De meeste huizen zijn verwoest, en veel van de bewoners zijn weggetrokken. Maar aan de bont gekleurde golfplaten daken is te zien dat toch een aantal huizen is hersteld en de bewoners zijn blijven wonen onder aan de hoogste berg van Georgië, de meer dan 5000 meter hoge imposante berg Shchara

Ergens op een weijtje is een familie aan het aardappels poten, het zijn grote rode stevige aardappels, deze zijn speciaal geschikt voor een wat koude klimaat want op deze grote hoogte van 2200 meter vriest het soms nog langdurig..

We zien een gele kwik op een steen, in een plas water spartelen de dikkopjes, in de verte trekt een boer een houten slee, waarmee hij materialen vervoert.

De plaatselijke dorpshonden begeleiden ons op ons pad naar beneden en we bestuderen de constructie van de elektriciteitspalen langs de weg: in de grond een vierkant betonnen paaltje van zo'n 1 ½ meter lengte, daaraan vast gebonden met een paar ijzerdraadjes een grote ronde houten paal en dan zitten boven aan de isolatoren waaraan de elektriciteitsdraden hangen. Het is dan ook niet vreemd dat de stroom regelmatig wegvalt.

Plaatselijke dorpshonden begeleiden ons (GW)

En het is heerlijk weer, het is echt genieten en we boffen maar dat de chauffeurs en hun auto's zich niet aan de afgesproken tijd houden en veel te laat arriveren. Maar dan, na een uur, zijn ze er toch en kunnen we instappen, op weg terug naar Mestia, weer over een 40 km lange weg vol met kuilen, langs steile afgronden en diepe ravijnen.

De eerste stop is bij de nederzetting Kala, daar staat aan de oever van de rivier een verdedigingstoren die te beklimmen is.

Tower of Love (GW)

De toren wordt de Tower of Love genoemd. Volgens een legende, was er lang geleden een gehuwde jonge man en een gehuwde vrouw die in het bovenste en onderste dorp aan de rivier woonden en zij werden verliefd op elkaar. Omdat de beide dorpingen uiteraard niet instemden met deze verhouding, maakten ze hun huis (deze toren) aan deze rivieroever tussen de beide dorpen en leefden samen nog lang en gelukkig. De inwoners van dit dorp, Bogreshi village zijn hun afstammelingen, zo eindigt de legende.

Een paar flinkerds beklimmen de toren, anderen gaan genieten van de meegebrachte lunch. Een heerlijk plekje.

Vervolgens rijden we de lange weg verder naar beneden, langs de rivier de Enguri. Aan het eind buigen we weer omhoog naar een ander gebied en komen we weer op een hoogte van 2393 meter. Er ligt nog veel sneeuw en er kan nog geskied worden.

Wanneer we om ons heen kijken zien we rondom ons de imposante besneeuwde toppen van de Kaukasus, een pracht gezicht.

(GW)

Maar kijken we naar beneden, dan lopen we over één van de 3 aanwezige skibanen. Het is een brede strook kale grond waar niets meer op kan groeien en waar alle natuurlijke begroeiing is verdwenen door het skiën.

We mopperen een beetje dat de natuur hier zo vernield is door de wintersport. Maar de andere kant van het verhaal is ook weer, dat er hierdoor voor veel mensen werkgelegenheid gekomen is en aan het toerisme goed wordt verdiend. De meningen blijven hierover verdeeld.

Tot slot van deze prachtige dag worden we nog uitgelaten bij een schitterend weilte met uitbundig bloeiend waterdrieblad en *Dactylorhiza umbrosa*, *Orchis romana* en een gele *pedicularis* en diep blauwe gentianen. Een knuffelweilte wordt het genoemd door een reisgenoot.

Gentiana angulosa (GW)

En als we dan, als we tegen het eind van de middag het dorp Mestia weer binnen rijden, voelt het bijna of we weer thuis komen: we krijgen in het hotel bijna allemaal dezelfde kamer. Dat voelt vertrouwd aan.

Om 7 uur worden we weer in de eetzaal verwacht en het menu is ook op deze 11^e dag geen verrassing, maar smaakt och weer overheerlijk.

Enkele reisgenoten gaan nog naar de film DeDe, een drama film die opgenomen is in het dorp Ushguli, dat zijn dus bekende beelden voor ons.

Anderen zoeken bij tijds hun kamer op en zo is weer een eind gekomen aan een mooie, lange dag waarin we veel gezien hebben.

Chatsjapoeri

Deeg

- 30 g boter
- 400 g bloem
- 1 tl bakpoeder
- 200 ml yoghurt
- 1 ei
- 1 mespuntje zout

Vulling

- 400 g feta
- 2 eieren

Georgisch kaasbrood

- 2 eieren
- 1 klontje boter

Bereidingswijze

1 uur en 30 minuten totale tijd

Deeg

Smelt de boter. Maak een kuiltje in de bloem en meng daarin het bakpoeder, yoghurt, ei, zout en de gesmolten boter. Voeg beetje bij beetje de bloem toe en kneed tot een soepel deeg. Druk het deeg plat, verpak in plasticfolie en laat het deeg opstijven in de koelkast.

Ga het deeg voor de tweede keer kneden.

Vulling

Knijs het vocht uit de feta en verkrummel de kaas boven een kom. Meng de eieren door de feta. Breng op smaak met een beetje zout en versgemalen peper.

Georgisch kaasbrood

Verwarm de oven voor op 175 °C. Rol het deeg uit tot een ovale plak van circa 30 centimeter in doorsnede en circa 1 centimeter dik. Leg het deeg op een met bakpapier beklede bakplaat. Vouw de randen naar binnen. Verdeel de vulling over de bodem. Bak het kaasbrood circa 20 minuten in de oven. Breek de eieren in het midden van het brood. Bak het brood circa 10 minuten in de oven tot de eieren gaar zijn. Serveer warm met een klontje boter.

Dag 12, 29 mei, Monique Holleman

Mestia-Zugdidi-Kutaisi

Voor de derde maal brengen we de nacht door in Mestia waar we in dezelfde formatie slapen zoals twee nachten eerder voordat we naar Ushguli vertrokken. Het plan was eigenlijk om vanuit Ushguli naar Lentekhi te rijden maar aangezien de pas die we moesten nemen nog gesloten was, nemen we dezelfde weg terug. Dit betekent wel een flink stuk omrijden.

Om kwart voor acht worden de koffers opgehaald bij ons pension door de eigenaar van het guesthouse waar de meesten van ons slapen en waar we ook heerlijk eten, hierna kunnen we het “binnendoor paadje” nemen naar onze eetlocatie. Eerst een trapje af met soms een met zand opgevulde autoband als trede, daarna nog een smal laddertje door een tuin met wilde planten die fris en verzorgd oogt onder de strakblauwe lucht, het belooft een mooie dag te worden. Na een overvloedig ontbijt, nemen we afscheid van de familie die ons zo goed heeft verzorgd en die ons meerdere keren heeft gereden naar het muziekfeest op de dag van de onafhankelijkheid, 26 mei en 's avonds naar de film DeDe.

Om 9 uur verlaten we Mestia, het pittoreske hoofdstadje van Opper- Svanetië met zijn vele guesthouses, schone berglucht, besneeuwde bergtoppen, groene valleien, traditionele dorpjes, vrijlopende koeien en zijn vele, kenmerkende verdedigingstorens, koshki, die 's avonds mooi aangelicht worden. We rijden langs het langgerekte Jvari reservoir naar Zugdidi terug. Bij Jvari gaan we de bergen uit en nemen ook afscheid van de prachtige Rhododendron vegetatie langs de weg en rijden nu door een laagvlakte met vriendelijke dorpjes.

Koeien op de weg (AB)

We komen om 11.30 uur aan in het warme Kutaisi en bezoeken daar het sierlijke 17de-eeuwse neogotische paleis van de hertogenfamilie Dadiani, dat is omgetoverd tot een historisch museum. We lunchen in een restaurant, hartje Zugdidi stad, waar we op 24 mei ook 's avonds hebben gedineerd. De tafels staan al gedekt klaar, er is op onze komst gerekend en na een zeer smakelijke lunch met katchapuri, een soort van kaaspizza, staan we weer buiten. We zetten onze reis voort richting Kutaisi en rijden door vele kleine en soms iets grotere lommerrijke plaatsjes met mooie huizen vaak met zinken daken aan weerskanten van de weg en wat opvalt, met bijna altijd een grote buitentrap. De tuinen zijn afgezet met hekken, vaak ook om het vee zoals koeien, varkentjes of paarden die loslopen ook op de weg, buiten te houden. Opvallend hier zijn ook de hoog boven de huizen uittorende waterreservoirs die de families voorzien van warm water. Soms passeren we boomgaarden waarvan ik (en ook André) niet weten welke vrucht er geteeld wordt. Een enkele keer zien wij langs de weg een graf liggen, omgeven door een ijzeren hekwerk vaak met tafel en banken erbij, zodat familie en vrienden die het graf bezoeken, kunnen zitten en roken of drinken en een praatje kunnen maken met de overledene, Maya vertelde ons dit al eens eerder.

Punica granatum, granaatappel (MH)

We stoppen onderweg nog één keer en willen naar een rivierbedding. Het is erg warm, de weg stijgt behoorlijk, het pad moeilijk begaanbaar, we horen een nachtegaal en zien onderweg valse Christusdoorn, Kaki en de felrode bloemen van de Granaatappel. Maaïke en ik gaan al snel voor een verkoelend flesje Coca Cola voor anderhalve Lari (= ongeveer 50 cent) bij een kraampje langs de weg ook om op tijd weer bij de bus aan te komen.

We vervolgen onze weg en komen spoedig in Zugdidi aan. Het weggetje naar ons hotel loopt kronkelend tussen de huizen omhoog. Uiteindelijk komen we vrij hoog bij een smal straatje uit waaraan ons hotel ligt. Een bijna onmogelijke opdracht voor de chauffeur om in het smalle straatje de bus door een hek voor het hotel geparkeerd te krijgen. Toch lukt het na meerdere keren "steken" om de bus er te parkeren en "onze chauffeur" krijgt dan ook een daverend applaus, petje af! We krijgen een prachtige kamer met balkon en uitzicht op de rivier de Rioni.

Na het opruimen gaan we eten bij een restaurant dat hoog boven deze modderige (door lage waterstand) rivier ligt. We zitten er heerlijk, de warmte neemt af, het kolkende water verkoelt, de gierwaluwen gieren en vliegen af en aan en we zitten vlakbij een stenen boogbrug waar een klein boompje en groene planten zomaar tussen het gesteente uitgroeien. Alweer een prachtige afsluiting van een geweldige dag!

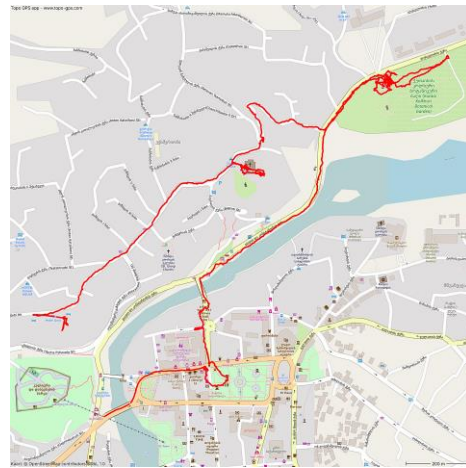
Diner (MH)

Dag 13, 30 mei, Els Löhr

Kutaisi, hotel Gora

Een ontbijt in de mooie eetzaal met schitterend uitzicht over de stad. Maya ontvouwde haar plannen voor deze dag. Het wordt een cultureel dagje, de natuur moet even wijken.

Voor we vertrokken bekeken we ons nieuwe hotel voor de nacht. Iets verderop in de straat gelegen. Hier nam Jos nam afscheid van ons, hij vertrok om een andere reis te begeleiden.

We wandelden naar de Bagrati kathedraal, hoog gelegen met een mooi uitzicht op stad en rivier. Het was prachtig weer, 24 graden. Hermien en ik trokken de nieuw aangeschafte sjaals over ons hoofd, we hoefden ons in de kerk niet meer te behelpen met in de mand aanwezige doeken. Hoeveel hoofden zouden die al hebben bedekt? We bewonderden de iconen en een rij oude botten, behorend bij de daar boven afgebeelde heiligen. Het viel mij op dat geen kerk of kathedraal kerkbanken of stoelen heeft. De gelovigen staan tijdens de mis.

Onze zingende Kozakken (EL)

Een viertal mannen klom omhoog naar de kerk, ze hadden muziekinstrumenten bij zich. Hoewel ze er reuze heldhaftig uitzagen in lange zwarte jassen met glimmende patroonhulzen op de borst toonden ze hun zachte gemoed door Maya de hand te kussen, uitgebreid op de foto te gaan, en voor ons een muziekkuitvoering te geven. Heel sfeervol.

Het volgende plan was een uitstap naar de Hortus om daar het lunchpakket op te eten. Maya bleef met wat anderen achter om de mis te kunnen bijwonen. De Hortus leek meer op een park of arboretum, veel hoge bomen en gelukkig veel schaduw, want het werd warm. Het perkje met wat moderne rozen vond ik mwah. Het bankje in diepe schaduw beviel beter. Daar werd ik wreed uit een sluimering gerukt, men hield het bij nader inzien bij een kort bezoek. De stadswandeling voerde ons naar een mooi stadspark, prachtige, hoge bomen, gazons, bloemperken en fonteinen. Het was daar

goed toeven op een terrasje. De taxi terug naar het hotel kostte ons niet de kop: 4 lari totaal nog geen 1.50 euro.

De kamers werden betrokken, de zieke Joke zorgzaam geïnstalleerd door Dick, en om half drie reed de bus ons naar het klooster Gelati. Het is schitterend gelegen tegen een berghelling en biedt een spectaculair uitzicht over de omgeving. Gebouwd door Koning David Agmache, de Bouwer, in 1106. In de middeleeuwen stond Gelati bekend als het Nieuwe Athene of het Tweede Jerusalem. Destijds één van de grootste culturele centra in Georgië en trok vooraanstaande wetenschappers, wijsgeren en theologen aan.

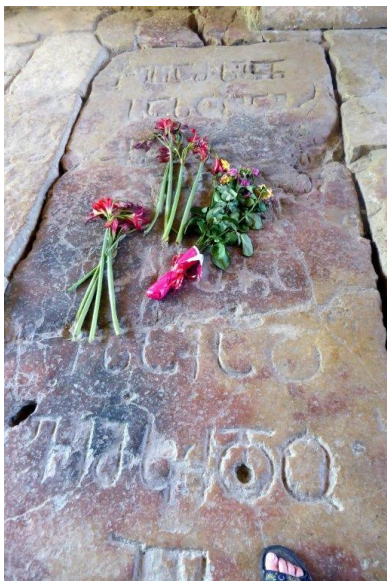

Klooster Gelati (EL)

H. Maagd in miljoenen goudblokjes (EL)

De rijkdom is af te lezen aan o.m. de afbeelding uit 1124-1130 van de Heilige Maagd die wordt geflankeerd door 2 aartsengelen, tegen een mozaïek achtergrond van gouden blokjes van ½ tot 1cm. Vrijwel alle muren zijn bedekt met schilderijen uit vooral de 12e tot 14e eeuw. Aan de zuidkant staat een boog (ooit de hoofdingang). Hier ligt koning David begraven. Op de steen staat gegrift dat hij uit deemoed de mensen over zijn lichaam laat lopen.

Joris met de Draak (EL)

Grafsteen van koning David (EL)

Er was veel te zien, een bronnetje met heilzaam water, een toren die beklommen kon worden, eeuwenoude fresco's en de prachtige groen geglazuurde dakpannen. Een gids opende wat deuren

naar ruimten met bijzondere en heel oude schilderijen. Hij wees de plek waar koningin Tamar ooit bad en de plek waar ze was begraven. Later is zij "verhuisd". De kathedraal werd in 2017 geschrapt van de wereld erfgoedlijst om dat de reconstructie de authenticiteit geweld aandeed. Vandaag inderdaad veel cultuur, indrukwekkende gebouwen door mensen opgetrokken, prachtige iconen en fresco's door mensen vervaardigd. Toch nog één lichtpuntje: een klimopbremraap konden we op de lijst noteren!

Op de weg terug naar het hotel lieten we ons voor een fotoshoot afzetten bij het plein met de grote fontein. Allerlei goudkleurige dieren lieten zich natspuiten. De overdekte markt was ons volgende doel. Gedroogd fruit, bonen, kaas en de zoete notenworsten werden ingeslagen. Verdiende stop in het mooie park voor een drankje.

Fontein met gouden dieren (EL)

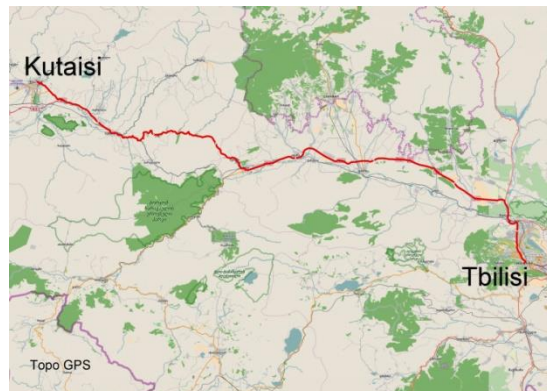
We riepen een taxi aan en wilden voor 4 lari naar het hotel gebracht worden. De chauffeur weigerde pertinent. Als echte onderhandelaars vroegen we gelijk ons hotelkaartje met adres terug. Alsnog stemde hij morrend toe. Kreeg een fooi van 1 lari.

Na het eten genoten we op het mooie hotelterras van de ondergaande zon en de lichten die in de stad aangingen. Letterlijk een dag met een gouden randje.

Dag 14, 31 mei, Gea Warringa

Kutaisi - Tbilisi.

Als we op deze vroege ochtend de gordijnen open doen, worden we getraakteerd op een prachtig vergezicht over Kutaisi. Het is een beetje een afscheid nemen van deze stad en van het landschap. De vele buur-honden liggen nog wel lekker te slapen, zij hebben de hele nacht luid van zich laten horen.

Tijdens het ontbijt wordt door Gennadi nog een paar laatste mededelingen gedaan: we zullen in de loop van de middag in Tbilisi aankomen en vanavond gaan we in ons hotel eten, in plaats van het beloofde feestelijke afscheidsdiner in een restaurant. Gelukkig vinden wij dit helemaal niet erg en de opmerking wordt al snel gemaakt: de tomaten en komkommers zijn toch overal hetzelfde. En de Chatsjapoeri ook, maar dat laatste klopt niet helemaal. Omdat we dit gerecht tijdens deze twee weken zo vaak gegeten hebben, kunnen we ondertussen wel meedoen aan een vergelijkende smaaktest....

Het wordt voor de chauffeur passen en meten om bij het hotel langs alle elektriciteitspalen te manoeuvreren en bovendien zijn er ook nog de bovenlangse gasleidingen die ontweken moeten

worden. Maar zoals we deze twee weken ervaren hebben, is Mamoeka een heel kundig chauffeur en zonder problemen rijdt hij zijn grote groene bus door een wirwar van straatjes naar beneden, naar de Rustaveli Bridge, om daar de stadsrivier de Rioni over te steken. Nog een laatste blik op het zwart-grijze water van deze snelstromende rivier en we verlaten de stad, op weg naar een lange rit van meer dan 300 km., terug naar de hoofdstad Tbilisi.

Marktkraampjes met allerlei lekkers (GW)

Langs de doorgaande weg staan tientallen stalletjes naast elkaar waar allerlei houtsnijwerk verkocht wordt, bij een volgend dorpje worden weer allerlei artikelen van touw aangeboden. Van onderlinge concurrentie heeft men vermoedelijk nog nooit gehoord, zo te zien zijn de prijzen en artikelen allemaal hetzelfde.

Helaas rijdt de bus door, we mogen niet kijken, want we willen immers ook op tijd in Tbilisi zijn. Weer een paar kilometer verder: drogisterij artikelen, tientallen verkooppunten, en bij weer andere dorpjes: marktkraampjes met de nationale delicatessen tsjoertsjchela, de worstvormige, zoete snack die wordt gemaakt van gedroogd druivensap en walnoten.

Maar dan rijden we langs tientallen kraampjes waar wel even voor gestopt gaat worden: lekker warm krentenbrood: Maya mag naar buiten en koopt een paar lekkere dikke krentenbroden, die nog warm zijn er ze verdeelt de stukken in de bus.

Ook de aardbeien en kersen lachen ons toe vanaf diverse tafeltjes of vloerkleedjes en nogmaals mag Maya even shoppen.

Uiteindelijk mogen we allemaal bij een mooi veldje de bus uit om te gaan lunchen. De tomaten en komkommers, de kaas en het brood worden op een grote steen gelegd en ieder neemt een portie. En natuurlijk laten we de aardbeien en de kersen ook heerlijk smaken.

In het veld wordt nog een prachtige exemplaren van de *Orchis palustris* gevonden en onze vogelaars worden verblijd met vier kleine klapeksters op een rij.

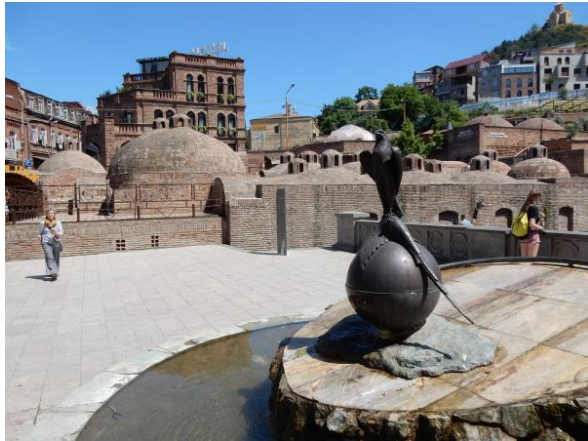
Orchis laxiflora, ijle moerasorchis (GW)

Na een lange rit, zo tegen 2 uur in de middag bereiken we de stadsrand van Tbilisi. Zover het oog reikt zien we de grauwe, roestige en verwaarloosde flats uit de tijd toen de Sovjet Unie hier nog de dienst uit maakte. Zover het oog rijkt staan de hoge gebouwen naast en voor elkaar. Het is een bizar gezicht en je kunt je niet indenken dat hier gewoon mensen wonen. Wat een triestheid, wat een desolate omgeving en mijn gedachten gaan even terug naar het dorpje Ushguli, daar op 2200 meter hoogte, ver weggestopt in de Kaukasus. Geen luxe, geen winkelcentrum, geen verkeer, bijna geen

Wifi, maar er was liefde, gezelligheid, er was frisse lucht, er was noaberhulp. Maar hier... toch zie je ook hier kinderen spelen en ouderen scharrelen tussen hun hoge woonkazernes.

Op de vraag of er ook een lift aanwezig is, krijg ik als antwoord: ja hoor, die is er, maar als de lift op een dag defect is, wordt hij natuurlijk niet direct gerepareerd, dit kan soms wel weken duren.

Tegen half 3 komen we aan in het centrum van Tbilisi, en we kunnen nu een keuze maken wat te doen. André en Tamar gaan met de kabelbaan omhoog naar de bovenstad, waar ze een bezoek willen brengen aan de Botanische tuin van de stad. Enkelen gaan met hen mee.

Bakstenen koepelvormige zwavelbaden (AB)

Maya is bekend in Tbilisi, zij kent de weg en daarom stelt zij voor om een stadswandeling te maken en ook zij krijgt een groepje mee. Een paar andere reisgenoten gaan alleen op pad, vergezeld van smartphone met GPS, zodat verdwalen onmogelijk is in deze stad waarvan de straatnaambordjes voor ons onleesbaar zijn. De "stadswandelaars" komen eerst langs de bakstenen koepelvormige zwavelbaden. Het water van de baden komt al eeuwen uit de bron die diep onder de straten ligt.

Het oude gedeelte van Tbilisi doet erg oud-Europees aan en hier en daar ook Turks: Georgië maakte ooit deel uit van het Ottomaanse rijk. Oud gerestaureerde huizen met haar prachtige houten balkons, maar we zien ook hier de vele schots-en-scheve bouwvallen.

Monument van Vrijheid en Overwinning (GW)

Onderweg komen we langs diverse leuke winkels en gezellige restaurantjes. We lopen door de chique hoofdstraat de Roestaveli Avenue. Deze belangrijkste en bekendste laan van Georgië mondt uit in het Vrijheidsplein. (Tavisuplebis moedani) Het is een belangrijk knooppunt voor het drukke en chaotische verkeer in Tbilisi, en met gevaar voor eigen leven fotograferen we het Monument van Vrijheid en Overwinning, met op de top een bronzen beeld van Sint Joris en de Draak, dat het symbool is voor deze vrijheid. Maya vertelt dat hier tot 1990 een groot standbeeld van Lenin heeft gestaan, de dictator die hier in deze omgeving is geboren.

Vervolgens neemt Maya ons mee naar de Metro van Tbilisi, we zullen 2 haltes met de ondergrondse gaan. Maar wat deze metro toch wel heel bijzonder maakt, is de diepte waarop de metrolijn ligt. Vanaf de centrale hal gaat er een lange roltrap naar beneden, ver de diepte in. Er lijkt geen eind aan te komen en we zien dalende en stijgende mensen die rustig op de roltrap hun krantje lezen of op hun telefoon kijken. Steeds verder gaan we naar beneden en je moet beslist niet claustrofobisch zijn, want volgens informatie dalen we 110 meter af naar beneden.

Metro Tbilisi (GW)

Na een korte rit met deze metro mogen we gelukkig weer omhoog en dan komen we in een wijk waar allerlei tweedehands spulletjes te koop worden aangeboden. Een walhalla voor sommigen, maar voor anderen duurt dit te lang en zij nemen een taxi om zich terug te laten rijden.

De tijd dringt, en de mooie brug met de mooie naam: Bridge of Peace moet nog bewonderd worden. Het is een prachtige glazen loopbrug met allerlei mooie stalen rondingen.

Inmiddels is het tijd om te verzamelen, André heeft ons uitdrukkelijk bevolen om niet te laat te zijn, want de bus mag niet parkeren op deze plaats zo midden in het centrum. En iedereen is gelukkig ruim op tijd en er is zelfs nog gelegenheid om een groepsfoto te maken.

Bridge of Peace (GW)

Vervolgens worden we naar ons hotel gebracht, een mooi nieuw hotel met meerdere verdiepingen maar helaas is er geen lift. Gelukkig zijn er een paar flinke sterke mannen die de koffers of tassen naar boven willen brengen. Chapeau!

We worden om 7 uur verwacht beneden in de eetzaal voor het afscheidsdiner en de lange tafel wordt weer vol gezet met tientallen schalen met allerlei heerlijkheden. Ook hier worden de nodige toasten uitgebracht. Het toasten is iets dat hoort bij de Georgische maaltijd en onze gids Gennadi is de Tamada (de toast-meester). Hij bedankt ons allen voor onze aanwezigheid en wenst ons een heel goede thuisreis toe.

Onze chauffeur Mamoeeka (HO)

Vervolgens probeert André aan onze chauffeur Mamoeeka in het Russisch toe te spreken en hem te bedanken. Hij was een prima chauffeur die ons met grote deskundigheid langs diepe afgronden en steile hellingen heeft geleid. Dank daarvoor.

Dan wordt Tamar in het zonnetje gezet: ze was erg enthousiast, had een grote kennis van de flora, rende de hellingen op en af om steeds weer iets nieuws voor ons te zoeken. Vervolgens wil Tamar nog de beloofde prijs uitreiken aan diegene die de Fritillaria zou vinden, en onze Bouke was de gelukkige, als meester speurder ontvangt hij de prijs.

Ook Maya heeft zich tijdens de reis ontwikkeld, ze heeft niet alleen geleerd hoe ze met een microfoon in de bus moest omgaan, nog veel meer dingen kwamen op haar pad. Ze is figuurlijk voor de leeuwen gegooid om met een KNNV reis mee te moeten gaan als stage-loopster. Maar wat was het gezellig en ze heeft ons verwend met allerlei lekkere dingen!

Tenslotte Gennadi, de eigenaar van Kaukasus Plus reizen. Hij erkent dat er dingen soms niet "helemaal goed gingen en "wordt geregeld" was zijn uitspraak dan en het werd geregeld. Dank Gennadi, dat je alles hebt gedaan om ons een zo goed mogelijk verblijf in dit prachtige land te geven. Ook Jos wordt in dit dankwoord meegenomen, maar hij is gisteren reeds vertrokken.

Vervolgens mag Bouke namens de reisgroep het woord nemen. Op zijn duidelijke en humoristische wijze bedankt hij onze reisleader, André Beijersbergen voor alles wat hij voor ons betekend heeft om deze reis zo goed mogelijk te laten verlopen. Dorthy heeft daarop een passend gedicht gemaakt en op de zo voor haar welluidende gevoelige wijze brengt ze dit ten gehore. Een mooie sluiting van een fijne, boeiende reis.

Dankwoordje Bouke (HO)

En welterusten allemaal, want morgenvroeg om kwart voor 4 komt de bus voorrijden en om 4 uur zullen we vertrekken naar het vliegveld van Tiblisi.

Welterusten კარგი ღამე k'argi ghome

HET WAS VANDAAG DE LAATSTE DAG ...

Dorothy Ouwehand

(KNNV reis, nr B4, Georgië, 18 mei – 1 juni 2019)

Wat zeg je nou? De laatste dag?
Ach kom, een grondig misverstand!
We zijn toch nog maar net geland:
Georgië, een prachtig land.

Wij, K-N-N-V bloemen-groep,
Allen nog jong van ... geest.
Het enthousiasme spat eraf,
Altijd al zó geweest.

Dáár is als eerste die ANDRÉ,
Een wit-bebaarde man.
De koning van de bloemetjes,
Hij weet er ALLES van!

TAMARA, dáár, zijn FLOWER-QUEEN,
Ze scheurt de helling op
Haar ware kennersoog duikt steeds
Weer nieuwe vondsten op.

Dáár MAYA, onze trouwe gids,
Vertaalt steeds woord en wens.
Ze staat ons graag en heel goed bij,
Kortom: een prima mens.

Maya in actie (AB)

Om al die lui uit 't vlakke land
Dag in, dag uit te leiden
Zijn JOS en ook zijn rechterhand
GENNADI, met z'n beiden,
aan 't regelen ons bad en bed
En alle maaltijd-feesten;
Bezweren, als dat nodig is
De tegenslagen-geesten.

Om veilig door dit land te gaan
Is daar van uur tot uur
Ons aller MAMUKA, bravo!
Een WONDER aan het stuur.

Zo zijn we steeds als hechte groep
Van Oost-West-Noord getrokken.
Van bloem naar bloem en vogelij, n,
Vol vreugd en (gelukkig) zonder brokken.

Wij danken jullie allen voor
De hele fijne dagen.
Georgië blijft in mijn/ons hart
De rest van onze dagen.

Tamar(a) in actie (GW)

Dag 14, 1 juni, Joke Jansen

Tbilisi – Amsterdam

Het is zover. De vakantiekoek is op helaas.

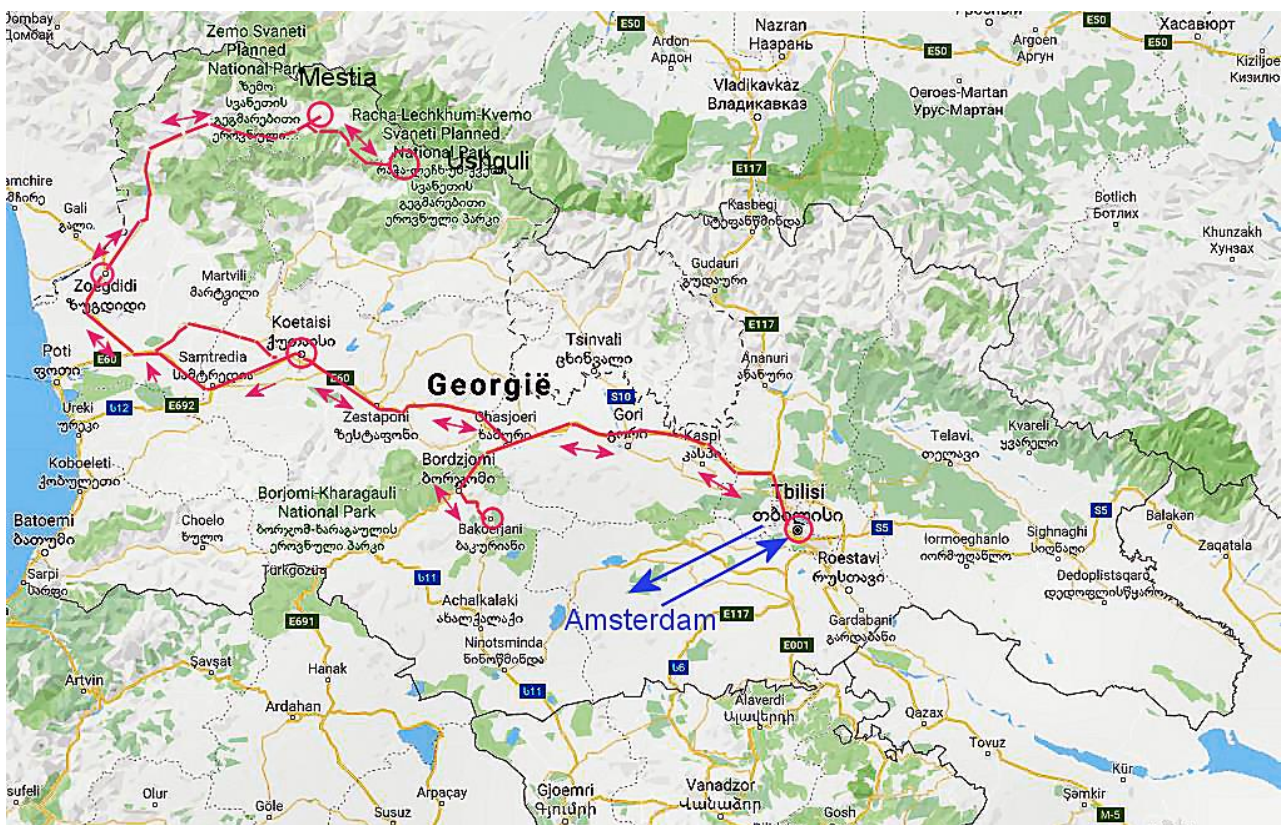
Ons vliegtuig vertrekt op de onmogelijke tijd van. 06.30 uur. We moeten dus al heel vroeg opstaan (3.15 uur). In de bus die ons naar het vliegveld rijdt vertellen Dick en Gea dat zij gisterenavond hun 9e kleinkind hebben gekregen. Bram heet hij en het is hun 8e kleinzoon. Van zo'n mededeling moet je toch wel gelijk wakker worden.

We vliegen op tijd gelukkig. Bijna iedereen slaapt weer verder tijdens de vliegreis.

Op Schiphol zeggen we elkaar gedag.

Marijke en Pieter hebben ons allemaal uitgenodigd om in september een dagje met hen naar de stuwwal bij Nijmegen te gaan. Een leuk idee. Tot september dus.

Kaart met totale route:

VOGELWAARNEMINGEN GEORGIE 18 mei t/m 1 juni 2019.

Pieter de Vlieger

Verantwoording:

In totaal zijn er 65 soorten vogels waargenomen. De waarnemingen werden gedaan door verschillende deelnemers van de reis. Een belangrijke ondersteuning hierbij leverde vooral Jos van Oostveen, die veel parate kennis heeft van de vogels in de Kaukasus. Wij zijn hem zeer dankbaar voor zijn bijdrage t.a.v. de determinatie van de diverse soorten.

De volgorde van de genoemde families is gebaseerd op "Pettersons vogelgids van alle Europese vogels".

Waargenomen soorten:

Familie reigers: (Ardeidae)

Blauwe reiger	<i>Ardea cinerea</i>
Purperreiger	<i>Ardea purpurea</i>

Familie roofvogels: (Accipitridae)

Wespendief	<i>Pernis apivorus</i>
Lammergeier	<i>Gypaetus barbatus</i>
Vale gier	<i>Gyps fulvus</i>
Steenarend	<i>Aquila chrysaetos</i>
Bosuil	<i>Strix aluco</i>
Bruine kiekendief	<i>Circus aeruginosus</i>
Steppenbuizerd	<i>Buteo vulpinus</i>
Slangenarend	<i>Circaetus gallicus</i>
Torenvalk	<i>Falco tinnunculus</i>

Familie kwartels: (Phasianidae)

Kwartelkoning	<i>Crex crex</i>
---------------	------------------

Familie meeuwen: (Laridae)

Armeense meeuw	<i>Larus armenicus</i>
----------------	------------------------

Familie duiven: (Columbidae)

Turkse tortel	<i>Streptopelia decaocto</i>
Palmtortel	<i>Streptopelia senegalensis</i>

Familie koekoeken: (Cuculidae)

Koekoek	<i>Cuculus canorus</i>
---------	------------------------

Familie Gierzwaluwen: (Apodidae)

Gierzwaluw	<i>Apus apus</i>
------------	------------------

Familie hoppen: (Upupidae)

Hop	<i>Upupa epops</i>
-----	--------------------

Familie spechten: (Picidae)

Grote bonte specht	<i>Dendrocopus major</i>
Syrische bonte specht	<i>Dendrocopus syriacus</i>

Familie zwaluwen: (Hirundinidae)

Oeverzwaluw	<i>Riparia riparia</i>
Boerenzwaluw	<i>Hirundo rustica</i>
Huiszwaluw	<i>Delichon urbica</i>

Jos, onze vogelspecialist (GW)

Lammergeier (PdV)

Familie kwikstaarten en piepers: (Motacillidae)

Duinpieper	<i>Anthus campestris</i>
Boompieper	<i>Anthus trivialis</i>
Kaukasische waterpieper	<i>Anthus coutellii</i>
Gele kwikstaart	<i>Motacilla flava</i>
Witte Kwikstaart	<i>Motacilla alba</i>
Oeverpieper	<i>Anthus petrosus</i>

Familie winterkoningen: (Troglodytidae)

Winterkoning	<i>Troglodytus troglodytus</i>
--------------	--------------------------------

Familie lijsters: (Turdidae)

Roodborst	<i>Erithacus rubecula</i>
Zwarte roodstaart	<i>Phoenicurus ochruros</i>
Gekraagde roodstaart	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>
Tapuit	<i>Oenanthe oenanthe</i>
Nachtegaal	<i>Luscinia megarhynchos</i>
Merel	<i>Turdus merula</i>
Zanglijster	<i>Turdus philomelos</i>
Beflijster	<i>Turdus torquatus</i>

Familie leeuwerikken: (Alaudidae)

Kuifleeuwerik	<i>Galerida cristata</i>
Veldleeuwerik	<i>Eremophila rupestris</i>
Boomleeuwerik	<i>Lululla arborea</i>

Familie oude- en wereldzangers: (Sylviidae)

Zwartkop	<i>Sylvia ater</i>
Groene fitis	<i>Phylloscopus nitidus</i>
Kaukasische tjiftjaf	<i>Phylloscopus lorenzii</i>
Grote karekiet	<i>Acrocephalus arundinaceu.</i>

Familie mezen: (Parfidae)

Zwarte mees	<i>Parus ater</i>
Koolmees	<i>Parus major</i>

Familie Wielewalen: (Oriolidae)

Wielewaal	<i>Oriolus oriolus</i>
-----------	------------------------

Familie klauwieren: (Laniidae)

Grauwe klauwier	<i>Lanius collurio</i>
Kleine klapekster	<i>Lanius minor</i>

Familie Kraaien: (Corvidae)

Ekster	<i>Pica pica</i>
Bonte kraai	<i>Corvus corone cornix</i>
Raaf	<i>Corvus carax</i>

Familie spreeuwen: (Sturnidae)

Rose spreeuw	<i>Pastor roseus</i>
--------------	----------------------

Familie mussen: (Passeridae)

Huismus	<i>Passer domesticus</i>
Heggemus	<i>Prunella modularis</i>

Grote gele kwikstaart (AB)

Beflijster (AB)

Grauwe klauwier (PdV)

Roze spreeuw (AB)

Familie vinken: (Fringillidae)

Vink	<i>Fringilla coelebs</i>
Groenling	<i>Carduelis chloris</i>
Putter	<i>Carduelis carduelis</i>
Kneu	<i>Carduelis cannabina</i>
Roodmus	<i>Carpodacus erythrinus</i>
Goudvink	<i>Pyrrhulla pyrrhulla</i>
Roodvoorhoofd kanarie	<i>Serenus pussilus Carduelis</i>

roodmus (AB)

Familie gorzen: (Emberizidae)

Zwartkopgors	<i>Emperiza melanocephala</i>
Grauwe gors	<i>Emberiza calandra</i>

Roodvoorhoofdkanarie (AB)

Plantenwaarnemingen, Tamar Galstyan en André Beijersbergen

Wetenschappelijke familie- en soortnaam	Nederlandse soortnaam en opmerkingen	18-mei	19-mei	20-mei	21-mei	22-mei	23-mei	24-mei	25-mei	26-mei	27-mei	28-mei	29-mei	30-mei	31-mei
Adoxaceae															
Viburnum opulus	Gelderse Roos							x							
Alliaceae															
Allium atrovioleaceum				x											
Amaryllidaceae															
Galanthus alpinus						x									
Anacardiaceae															
Cotynus coggygria	Pruikenboom			x											
Apiaceae															
Anthriscus sylvestris	Fluitekruid					x									
Bunium microcarpum														x	
Heracleum leskovii								x							
Pastinaca pimpinellifolia			x												
Sanicula europaea	Heelkruid						x								
Apocynaceae															
Periploca graeca							x								
Vinca herbacea						x									
Vincetoxicum funebre				x				x							
Araliaceae															
Hedera colchica								x							
Asparagaceae															
Bellevalia paradoxa							x								
Muscari neglectum	Druifhyacint											x			
Ornithogalum balansae							x				x				
Ruscus aculeatus	Muizendoorn							x							
Aspleniaceae															
Asplenium trichomanes	Steenbreekvaren							x	x						
Asteraceae															
Achillea biebersteinii				x											
Anthemis ruthenica				x		x									
Carduus hamulosus		x	x												
Carduus nutans	Knikkende Distel			x											
Carlina vulgaris	Driedistel					x									
Centaurea abchasica				x											
Centaurea cheiranthifolia						x									
Cirsium echinus			x												
Erigeron annuus	Zomerfijnstraal							x					x		
Hieracium piloselloides	Florentijns Havikskruid			x											
Petasites albus	Wit Hoefblad											x			

	Petasites hybridus	Groot Hoefblad																x		
	Picris rigida				x															
	Tripleurospermum caucasicum												x							
	Tussilago farfara	Klein Hoefblad																x		
Athyriaceae																				
	Gymnocarpium dryopteris	Gebogen Driehoeksvaren											x							
Berberidaceae																				
	Gymnospermium smirnowii												x							
Brassicaceae																				
	Alyssum murale																	x		
	Alyssum trichostachyum																	x		
	Arabis brachycarpa																	x		
	Arabis glabra	Torenkruid																x		
	Arabis hirsuta	Ruige Scheefkelk																x		
	Bunias orientalis	Grote Hardvrucht																x		
	Cardamine bulbifera	Bolletjeskers																x		
	Cardamine uliginosa																	x		
	Descurainia sophia	Sophiekruid																x		x
	Draba hispida																	x		
	Draba siliquosa																	x		
	Erysimum cuspidatum																	x		
	Erysimum ibericum																	x		
	Thlaspi perfoliatum	Doorgroeide Boerenkers																x		
Boraginaceae																				
	Anchusa azurea	Italiaanse Ossetong																x		
	Arnebia pulchra	Profetenbloem																x		
	Brunnera macrophylla	Kaukasisch Vergeet-Mij-Nietje																x		
	Buglossoides sibthorpiana																	x		
	Cerinthe glabra																	x	x	x
	Cynoglossum officinale	Hondstong																x	x	
	Echium rubrum																	x		
	Lappula squarrosa	Stekelzaad																x		
	Myosotis lithospermifolia																	x		
	Myosotis sparsiflora																			x
	Myosotis sylvatica																	x		
	Nonea capsica																	x		
	Nonea lutea	Geel Monnikskruid																x		
	Onosma caucasica																	x		
	Onosma microcarpa																	x		
	Onosma tenuiflora																	x		
	Pulmonaria mollis	Zacht Longkruid																x		
	Symphytum asperum	Ruwe Smeerwortel																		x
	Symphytum caucasicum	Kaukasische Smeerwortel																x		

	Symphytum grandiflorum	Grootbloemige Smeerwortel						x									
Campanulaceae																	
	Campanula alliariaefolia								x								
Cannabaceae																	
	Celtis glabrata			x													
Caprifoliaceae																	
	Lonicera caprifolium	Tuinkamperfoelie							x								
	Lonicera iberica				x												
Caryophyllaceae																	
	Arenaria serpyllifolia	Gewone Zandmuur														x	
	Cerastium arvense	Akkerhoornbloem														x	
	Cerastium hemschiticum								x								
	Cerastium purpurascens								x								
	Dianthus calcephalus				x												
	Eremogone formosa																x
	Gypsophila elegans				x												
	Gypsophila tenuifolia									x							
	Melandrium latifolium	Avondkoekoeksbloem		x													
	Silene compacta									x							
	Silene conoidea						x		x								
	Silene italica	Italiaanse Silene		x													
	Silene ruprechtii									x							
	Stellaria holostea	Grote Muur						x									
	Stellaria media	Muur		x													
Cistaceae																	
	Helianthemum nummularium										x						
	Helianthemum salicifolium				x												
Colchicaceae																	
	Colchicum speciosum							x									
Convolvulaceae																	
	Convolvulus arvensis	Akkerwinde			x												
Crassulaceae																	
	Sedum hispanicum	Spaans Vetkruid														x	
	Sedum involucratum								x								
	Sedum oppositifolium									x							
	Sedum stoloniferum										x						
Cyperaceae																	
	Carex caucasica							x									
	Carex cespitosa	Polzegge								x							
Dipsacaceae																	
	Scabiosa georgica				x												
Eleagnaceae																	
	Eleagnus angustifolia	Smalbladige Olijfwilg			x												

Ericaceae																			
	Rhododendron caucasicum						x												
	Rhododendron luteum																		
	Rhododendron ponticum																		
	Vaccinium myrtillus	Blauwe Bosbes																	
Euphorbiaceae																			
	Euphorbia agraria						x												
	Euphorbia condylocarpa																		
	Euphorbia falcata	Sikkelblad-Wolfsmelk																	
	Euphorbia glaberrima																		
	Euphorbia iberica																		
	Euphorbia macrocarpa																		
	Euphorbia macroceras																		
	Leptopus colchicus																		
Fabaceae																			
	Amorpha fruticosa	Indigostruik																	
	Anthyllis macrocephala																		
	Astragalus alyssoides																		
	Astragalus cancellatus																		
	Astragalus cyri																		
	Astragalus incertus																		
	Astragalus levieri																		
	Astragalus troitzkii																		
	Cercis siliquastrum	Judasboom																	
	Chamaecytisus ruthenicus	Russische Brem																	
	Colutea orientalis	Oosterse Blazenstruik																	
	Genista transcaucasica																		
	Gleditschia triacanthos	Valse Christusdoorn																	
	Hedysarum caucasicum																		
	Lathyrus aphaca	Naakte Lathyrus																	
	Lathyrus laxiflorus																		
	Lathyrus pratensis	Veldlathyrus																	
	Lathyrus vernus	Voorjaarslathyrus																	
	Lotus caucasicus																		
	Medicago papillosa																		
	Melilotus officinalis	Citroengele Honingklaver																	
	Onobrychis Biebersteinii																		
	Onobrychis transcaucasica																		
	Oxytropis pallasii																		
	Oxytropis pilosa																		
	Psoralea acaulis																		
	Securigera balansae																		
	Securigera orientalis																		
	Sophora alopecuroides																		

	<i>Spartium junceum</i>	Bezembrem	x																
	<i>Trifolium ambiguum</i>												x						
	<i>Trifolium arvense</i>	Hazenpootje							x										
	<i>Trifolium aureum</i>	Goud-Klaver		x															
	<i>Trifolium canescens</i>								x										
	<i>Vicia balansae</i>								x										
	<i>Vicia cracca</i>	Vogelwikke		x															
	<i>Vicia crocea</i>					x													
Gentianaceae																			
	<i>Gentiana angulosa</i>	Voorjaarsgentiaan							x					x	x				
	<i>Gentiana aquatica</i>	Sneeuwgentiaan							x					x					
Geraniaceae																			
	<i>Geranium divaricatum</i>			x															
	<i>Geranium lucidum</i>	Glanzige Ooievaarsbek							x										
	<i>Geranium pyrenaicum</i>	Bermooievaarsbek																x	
	<i>Geranium robertianum</i>	Robertskruid												x					
Hyacinthaceae																			
	<i>Scilla rosenii</i>								x										
Hypericaceae																			
	<i>Hypericum orientale</i>													x					
Iridaceae																			
	<i>Iris aphylla</i>								x										
	<i>Sisyrinchium septentrionale</i>	Afkomstig uit westelijk Canada en USA																	x
Lamiaceae																			
	<i>Ajuga genevensis</i>	Harig Zenegroen		x		x			x										
	<i>Ajuga iva</i>			x															
	<i>Ajuga orientalis</i>								x					x				x	
	<i>Ajuga reptans</i>	Kruipend Zenegroen							x									x	
	<i>Glechoma hederacea</i>	Hondsdrif												x					
	<i>Marrubium vulgare</i>	Malrove							x										
	<i>Nepeta betonicifolia</i>													x					
	<i>Origanum vulgare</i>	Marjolein												x					
	<i>Phlomis laciniata</i>																		
	<i>Salvia nemorosa</i>			x															
	<i>Salvia viridis</i>																		
	<i>Scutellaria orientalis</i> ssp. <i>karjagini</i>																		
	<i>Stachys atherocalyx</i>																		
	<i>Stachys iberica</i>																		
	<i>Stachys macrantha</i>																		
	<i>Stachys sylvatica</i>	Bosandoorn																	x
	<i>Teucrium chamaedrys</i>	Echte Gamander																	
	<i>Teucrium polium</i>																		
Liliaceae																			

	Fritillaria latifolia											x				
	Gagea anisanthos					x							x			
	Gagea confusa										x					
	Gagea glacialis					x										
Linaceae																
	Linum austriacum			x												
Malvaceae																
	Althaea hirsuta															x
	Malva neglecta	Klein Kaasjeskruid		x												
Melanthiaceae																
	Paris incompleta					x										
	Veratrum lobelianum					x										
Menyanthaceae																
	Menyanthes trifoliata	Waterdrieblad												x		
Moraceae																
	Ficus carica	Vijgenboom													x	
Oleaceae																
	Jasminum fruticans				x											
Orchidaceae																
	Anacamptis pyramidalis	Hondskruid														x
	Cephalanthera damasonium	Bleek Bosvogeltje						x								
	Coeloglossum viride	Groene Nachtorchis							x							
	Dactylorhiza euxina					x			x							
	Dactylorhiza romana ssp. georgica									x	x			x		
	Dactylorhiza umbrosa														x	
	Limodorum abortivum	Asperge-Orchis							x							
	Neottia nidus-avis	Vogelnestje						x								
	Orchis coriophora	Wantsenorchis							x							
	Orchis laxiflora	Ijle Moerasorchis														x
	Orchis morio ssp. caucasicum					x										
	Orchis pallens	Bleke Orchis				x										
	Orchis ustulata	Aangebrande Orchis							x							
	Platanthera chlorantha	Bergnachtorchis							x							
	Serapias feldwegiana															x
Orobanchaceae																
	Latraea squamaria	Bleke Schubwortel				x										
	Orobanche alba	Witte Bremraap				x										
	Orobanche laxissima								x							
	Orobanche lutea	Rode Bremraap							x							
	Orobanche minor	Klavervreter								x						
	Pedicularis armena								x							
	Pedicularis condensata											x		x		
	Pedicularis wilhelmsiana								x					x		

Rhinanthus angustifolius ssp. grandiflorus									x										
Oxalidaceae																			
Oxalis acetosella						x													
Papaveraceae																			
Corydalis angustifolia																	x		
Corydalis caucasica											x								
Papaver arenarium				x				x											
Papaver commutatum				x															
Papaver dubium	Bleke Klapproos			x															
Papaver fugax																			
Papaver macrostomum																			
Papaver ocellatum				x															
Papaver roseolum				x															
Paeoniaceae																			
Paeonia macrophylla																			
Paeonia tenuifolia																			
Phyllanthaceae																			
Leptopus chinensis																			
Polygalaceae																			
Polygala alpicola																			
Polygala alpina	Berg-Vleugeltjesbloem																		
Polygala amoenissima																			
Polygala anatolica																			
Polygala caucasica																			
Polygonaceae																			
Bistorta carnea																			
Polygonum alpestris	Alpen-Duizendknoop																		
Rumex alpinus	Alpen-Zuring																		
Plantaginaceae																			
Plantago atrata																			
Plantago atrata ssp. caucasica																			
Veronica armena																			
Veronica anagallis-aquatica	Blauwe Waterereprijs																		
Veronica filiformis	Draadereprijs																		
Veronica gentianoides																			
Veronica multifida																			
Veronica peduncularis																			
Veronica sublobata																			
Veronica vindobonensis																			
Poaceae																			
Aegilops cilindrica																			
Stipa pennata	Vederglas																		
Primulaceae																			

Anagallis arvensis	Guichelheil									x										
Androsace villosa	Zilverwit Mansschild						x							x						
Cyclamen coum									x											
Primula algida							x													
Primula auriculata	Aurikel									x			x			x				
Primula cordifolia							x													
Primula ruprechtii						x														
Primula veris ssp. macrocalyx	Echte Sleutelbloem						x													
Primula vulgaris ssp. sibthorpii	Stengelloze Sleutelbloem						x													
Pteridaceae																				
Adiantum capillus - veneris L.	Venushaar																			x
Pteridium aquilinum	Adelaarsvaren																		x	
Punicaceae																				
Punica granatum	Granaatappel																		x	
Ranunculaceae																				
Adonis aestivalis	Zomeradonis		x																	
Anemone caucasica							x							x						
Anemone fasciculata							x	x												
Caltha palustris	Dotterbloem						x						x			x				
Helleborus caucasicus													x							
Pulsatilla aurea																			x	
Pulsatilla violacea														x					x	
Pulsatilla vulgaris	Wildemanskruid																		x	
Ranunculus bulbosus	Knolboterbloem		x																	
Ranunculus grandiflorus													x							
Ranunculus illyricus							x													
Ranunculus villosus													x							
Trollius ranunculinus	Trollius																		x	
Rosaceae																				
Alchemilla epipsila																				
Aphanes arvensis	Grote Leeuwenklauw																			
Cotoneaster suavis							x													
Crataegus taurica			x																	
Eriobotrya japonica	Loquat, oorspronkelijk afkomstig uit China en Japan																			x
Fragaria indica																				
Fragaria vesca																				
Fragaria viridis	Heuvelaardbei																			
Geum rivale	Knikkend Nagelkruid																			
Mespilus germanica	Mispel																			
Potentilla brachypetala																				
Potentilla caucasica																				

Pedicularis condensata (AB)